

TÜRK VE DÜNYA EDEBİYATINDAN
SEÇMELER

KUTADGU BİLİG'DEN
SEÇMELER

Yusuf Has HACİP

Hazırlayan
Ersin TERES

Sevgili Gençler,

Elinizdeki kitap, hayatın en anlamlı renklerinden biri olan “okuma” ile en değerli hazinemiz, siz gençlerimizi buluşturma yönünde atılmış keyifli bir adımdır. İnaniyoruz ki bu buluşma, okumanın vereceği benzersiz keyfe ek olarak bilim, kültür ve sanatın sizler için daha ilgi çekici hale gelmesi adına da anlamlı olacaktır.

Özenle seçtiğimiz bu eser ve seçeceğimiz nicelerinin, sizleri okuma alışkanlığına biraz daha yaklaştırarak, hayatınızda yepyeni güzelliklerin kapılarını açmaları umudunu taşıyoruz. Hayata, büyük ve gerçek anlamlar katabilme gücüne sahip olan okuma tutkusunun getirileriyle elde edeceğiniz mutluluk bizlerin mutluluğu olacaktır. Çünkü sizin geleceğiniz kitaplarda, milletimizin geleceği de sizlerdedir.

Keyifli okumalar.

Gençlik ve Spor Bakanlığı

Türk ve Dünya Edebiyatından Seçmeler - 1

KUTADGU BİLİĞ'DEN SEÇMELER

Gençlik ve Spor Bakanlığı Eğitim, Kültür ve Araştırma
Yayın No: 19

Copyright © Gonca Kitapları, 2013

Bu eserin tüm yayın hakları Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'ne aittir.

Eserde yer alan metin ve resimlerin Işık Yayıncılık Ticaret A.Ş.'nin önceden yazılı izni olmaksızın, elektronik, mekanik, fotokopi ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılması, yayımlanması ve depolanması yasaktır.

Editör
Aslı KAPLAN

Görsel Yönetmen
Engin ÇİFTÇİ

Tasarım
Ali ÖZER

Kapak
Nurdoğan ÇAKMAKÇI

Sayfa Düzeni
Bekir YILDIZ

ISBN
978-605-4698-29-5

Yayın Numarası
231

Basım Yeri ve Yılı
Çağlayan A.Ş.
TS EN ISO 9001:2008
Ser No: 300-01
Sarıç Yolu Üzeri No: 7 Gaziemir / İZMİR
Tel: (0232) 274 22 15
Mart 2013

Genel Dağıtım
Gökkuşağı Pazarlama ve Dağıtım
Merkez Mah. Soğuksu Cad. No: 31 Tek-Er İş Merkezi
Mahmutbey / İSTANBUL
Tel: (0212) 410 50 60 Faks: (0212) 445 84 64

Gonca Kitapları
Bulgurlu Mahallesi Bağcılar Caddesi No: 1
34696 Üsküdar / İSTANBUL
Tel: (0216) 522 11 44 Fax: (0216) 522 11 78
www.goncakitaplari.com
facebook.com/kitapkaynagi

İçindekiler

Kutadgu Bilig Hakkında.....	1
Kutadgu Bilig'den Seçme Özdeyişler.....	7
Kutadgu Bilig Hikâye.....	13
Kutadgu Bilig'den Çeşitli Konularda Nasihatler.....	69
Kaynakça.....	72

*Kitabın adını Kutadgu Bilig koydum;
Okuyana kutlu olsun ve ona yol göstersin.*

Yusuf Has Hacip

Kutadgu Bilig Hakkında

Yusuf Has Hacıp'in yazdığı Kutadgu Bilig ve Kaşgarlı Mahmud'un eseri olan Divanu Lugati't-Türk, Türklerin İslâm'ı kabulünden sonra yazılan ilk ve en önemli eserlerdendir. Bunlar, aynı zamanda Türk edebiyat tarihinin de en önemli eserleri arasında yer alır. Kutadgu Bilig yazılalı dokuz yüzyıldan fazla geçmesine rağmen değerini hâlâ korumakta, üzerine pek çok çalışma yapılmaktadır.

Bugüne kadar pek çok bilim adamı tarafından ayrıntılı bir şekilde incelenen, pek çok yazıya, bildiriye konu olan Türk-İslâm tarihinin bu güzide eseri, Yusuf Has Hacıp tarafından 1069 yılında yazılmıştır. Yusuf Has Hacıp, 1070 yılında Kaşgar'a gelerek Karahanlı hükümdarı Uluğ

Kara Buğra Han’a kitabını sunmuştur. Kendisi de edebiyat ve sanat meraklısı olan Uluğ Kara Buğra Han, sarayda kitabı okuttuktan sonra Balasagunlu Yusuf’a ‘Uluğ Has Hacib’ unvanını vermiştir. Karahanlı Devleti’nin baş vezir yardımcılığı ile ödüllendirilen Balasagunlu Yusuf, baş vezir yardımcılığı sırasında Yusuf Has Hacib olarak ün yapmıştır.

Devrinin seçkin bir bilgin ve yazarı olan Yusuf Has Hacib, İslâmî Türk Edebiyatının, eseri günümüze ulaşan ilk Türk yazarıdır.

Yusuf Has Hacib 1018 yılında doğmuştur. Sakin bir çocukluk geçiren Balasagunlu Yusuf iyi bir eğitim almıştır. Gençlik yıllarında çalışkanlığıyla büyüklerinin takdirini toplamıştır. Daha gençlik çağlarındayken ansiklopedik bilgiler toplamayı, kısa zamanda ana dilinden, Arapçadan, Farsçadan ve memleketinde konuşulmakta olan Orta İran dillerinden, Soğdakçadan başka geniş dil ve yazı bilgisi edinmesi onun çalışkan bir yapıya sahip olduğunun en önemli göstergeleridir.

Bundan başka Balasagunlu Yusuf çok okuyan biriydi. Döneminde en çok okunan kitapları daha gençlik yıllarında okumuştur. Ayrıca araştırmacı bir kişiliğe sahipti. Efsaneler hakkında araştırmalarda bulundu, İslâmi bilgilere, Türk atasözlerine,

folkloruna, devlet örgütüne, felsefeye, ahlaka, matematiğe, astronomiye, hekimliğe, düş yorum sanatına dair derinlemesine incelemelerde bulundu.

Balasagunlu Yusuf'un ilim ve sanat dünyası dışında da uğraşları vardı. O, ilim ve sanattan arta kalan zamanlarında okçuluk, avcılık, koşuculuk gibi Türk sporlarını, satranç ve çevgen gibi zekâ geliştiren oyunları da öğrenmiştir.

Yusuf Has Hacib 1077 yılında vefat etmiştir. Kabri, Çin sınırları içerisinde yer alan ve Doğu Türkistan Özerk Bölgesinin en önemli şehirlerinden birisi olan Kaşgar'da bulunmaktadır.

* * *

Kutadgu Bilig hakkındaki ilk bilgileri yine eserin kendisinden öğreniyoruz. “Mutluluk veren bilgi” anlamını taşıyan Kutadgu Bilig, insana her iki dünya mutluluğunu sağlayacak, ona gerçekten kutlu ve mutlu hayatın sırlarını açacak yolu göstermeyi amaçlar.

Eserin yazarı Yusuf Has Hâcib'e göre, öbür dünyayı kazanmak için bu dünyadan tamamen el etek çekmek doğru değildir. Çünkü böyle bir insanın ne kendisine ne de yaşadığı, içinde bulunduğu topluma bir faydası olur; oysa başkalarına

faydalı olmayanlar ölümlere benzer; bir insanın erdemi, ancak başka insanlar arasındayken belli olur. Asıl doğruluk, iyilik, kötülere iyileştirmek, cefaya karşı vefa göstermek ve yanlışları bağışlamaktan geçer.

Kutadgu Bilig'in en önemli özelliklerinden birisi alegorik (bir düşüncenin resim, tablo veya canlı bir varlık vasıtasıyla anlatılması) bir eser olmasıdır. Eserde her biri değişik kavramları temsil eden dört şahıs, dört farklı düşünceyi ve vazifeyi temsil ederler. Eserin temeli dört kavram üzerine kurulmuş; bunlar kişileştirilerek eserin dört kahramanı ortaya çıkartılmıştır. Bu kişiler ve temsil ettikleri kavramlar şunlardır:

Kün Togdı (hükümdar): Adalet; kitaba göre adaletin temsilcisidir. Ay Toldı (vezir): Devlet yönetiminde hükümdarın en önemli yardımcısı olan vezir akıllı ve bilgin bir kimsedir. Hükümdara hizmet eder ve birçok işi yürütür. Sonra günün birinde hastalanır. Kendi yerine oğlunu hükümdara tavsiye eder ve ruhunu teslim eder. Ögdülmiş (vezirin oğlu): Akıl; vezirin oğludur, babası son zamanlarında onu yanına çağırır ve ona pek çok nasihat verir. Babasının ölümünden sonra hakanın gözüne girer ve babasının yerine vezir olur. Hakan ile pek çok konuda sohbet eder. Odgurmuş

(vezirin akrabası): Âkıbet (hayatın sonu); vezirin akrabalarından biridir. Bazı yerlerde Ögdülmiş'le birbirlerine kardeş dedikleri görülür. Dağ başında inzivaya çekilip yalnız yaşamak istemektedir. Eserin sonlarında o da vefat eder.

Kutadgu Bilig'in şekil özelliklerine baktığımızda ise şunları söyleyebiliriz:

Kutadgu Bilig 6645 beyitten oluşmaktadır. Eserin içinde ayrıca yeri geldikçe söylenmiş 173 tane de dörtlük vardır. Eser aruz vezninde yazılmış, Şehnamenin vezni kullanılmıştır.

Kutadgu Bilig üzerine günümüzde de pek çok çalışma vardır. Bu çalışmalar eserin bulunan üç nüshası üzerinde yapılmaktadır. Bunların hepsi de eserin yazıldığı dönemden çok sonra, eserin aslından değil de, kopyalarından alınmış kopyalardır.

Bu nüshalar, bulundukları yerlerin adları ile Viyana, Mısır ve Fergana nüshaları olarak anılırlar. Uygur harfleri ile yazılı olan Viyana nüshası 1439'da Herat'ta kopya edilmiştir. Aynı yüzyıl içinde Tokat'a, oradan da 1474'te İstanbul'a getirilmiştir. Ünlü Alman tarihçi Hammer, bunu 19. yüzyıl başlarında İstanbul'da satın alarak Viyana Saray Kitaplığı'na vermiştir. Bilim dünyasında ilk tanınan nüsha budur.

Arap harfleri ile yazılı olan ve Kahire'deki Kral Kitaplığı'nda Hidiv kitaplığının müdürü Dr. Moritz tarafından ortaya çıkarılan Mısır nüshasının ne zaman yazıldığı belli değildir. Bu nüsha 1896'da tespit edilmiştir. 5800 beyitten meydana gelmektedir.

1914'de bulunan ve Arap harfleri ile yazılmış olan Fergana nüshası ise, eldeki nüshaların en eskisidir ve 13. yüzyıla ait olduğu zannedilmektedir. Bu nüsha 445 sayfadan ve 6095 beyitten meydana gelmektedir. Zeki Velidi Togan 1914'te bu nüshayı Türkistan'ın Fergana ilinin Nemengâh şehrinde bulmuş ve onu Ruslara tanıtmıştır. Bu nüsha şu an Taşkent'te bulunmaktadır.

Her üç nüshanın tıpkıbasımları Türk Dil Kurumu'na yapılmıştır. Bu üç nüshanın karşılaştırılması ile meydana getirilen metin ve eserin günümüz Türkçesi'ne çevirisi, Reşit Rahmeti Arat tarafından hazırlanmıştır. Dizini ise Kemal Eraslan, Nuri Yüce ve Osman Fikri Sertkaya tarafından yapılmıştır.

Son olarak bize bu güzel eseri bırakan Yusuf Has Hacıp'i bir kez daha rahmetle anıyorum. Bu değerli eseri genç kuşakların bilmesi ve okuması dileklerimle... İyi okumalar...

Kutadgu Bilig'den Seçme Özdeyişler

Kötü sövülür, iyi övülür.

Akıl karanlık gecede bir meşale gibidir.

İnsan akıl ile yükselir, bilgi ile büyür.

Söz, deveboynu gibi yularlıdır, nereye çeker-
sen oraya gider.

Bilgisizin sözü kendi başını yer.

Çok dinle fakat az konuş. Sözü akıl ile söyle
ve bilgi ile süsle.

Anlayış ve bilgiyi anlatan dildir.

Misk ve bilgi birbirine benzer, insan bunları
yanında gizli tutamaz.

Sevinç istersen, o kaygı ile birlikte gelir; huzur
istersen o zahmet ile birlikte bulunur.

İnsan, kendisini sevdirdirse, onun kusuru en
büyük erdem sayılır.

İnsanoğlu bir kervana benzer, konak yerinde sürekli kalamaz.

Aklın süsü dil, dilin süsü söz, insanın süsü yüz, yüzün süsü de gözdür.

Bilginin sözü bilgisiz için göz olur.

Soylu insan ölse de soyu kalır.

Beylik çok iyi bir şeydir, ne var ki daha iyi olan yasadır ve onu doğru uygulamak gerekir.

Halkın yükünü hafifleten kimse insanların iyisidir.

Halkın içinden yükselip zenginliğe eren insanın dili ve sözü tatlı olmalı, kendisi de alçak gönül göstermeli.

Bilgiyi büyük, anlayışı da ulu bil; seçkin kulu bu iki şey yükseltir.

İyi insan hep iyilik eder, yaptığını insanın başına kakmaz, kendi çıkarını düşünmez ve bir karşılık beklemez.

Doğru insan, gönlünü çıkarıp avucuna koyarak başkaları önünde mahcup olmadan dolanabilen insandır.

İyi, yokuş tırmanmak gibidir, güçtür; kötü şey iniş gibidir, kolayca elde edilir.

Elden gelirse, kötülüğün inadına iyilik yap.

Cimri kendi malını kendisinden esirger, nasıl olur da başkasının hakkını verir?

Bilgin kişinin sözü toprak için su gibidir, su verilince nimet çıkar.

Çok dinle, fakat az konuş; sözü akıl ile söyle ve bilgi ile süsle.

Dinlemek söylemekten daha iyidir, insan dinlemekle bilgin olur.

Öldükten sonra çocuğu kalan bir baba için “yaşamıyor” denemez.

Adaletle dayanan yasa, bu göğün direğidir.

Gönül kimi severse, göz daima onu görür.

Ömrün tamamı üç gün sürer; yarın, dün, bugün.

İster şeker, helva, ister arpa, darı yemiş olsun, doyup yatan sabah yine aç kalkar.

Allah kula iki göz ve iki kulak vermiş, biri ile bu dünyaya bakarsa, biri ile de âhirete bakmalıdır.

Çocuklara bilgi ve edep öğret.

İnsan gönlü incedir, o bir sırçaya benzer, kaba söz söyleme, kırılır.

Boğazdan, hem can hem hastalık girer.

Şu üç insana değer ver: Gözü pek kişi, bilgin kişi, becerikli kişi.

Cömert, gümüş dağıtan değildir; cömert, canını feda ederek insanın hakkını veren kişidir.

Akılsız ve bilgisiz kimse kendini yükseltmez.

Eğer iyilik ananın ak sütü ile insanın özüne girerse, o ölünceye kadar yolunu şaşırılmaz.

İyilik yapmakta devam et ey iyi kişi, iyilik kocamaz, onun ömrü sonsuzdur.

Bilginin sözü ipekli kumaşa benzer.

Hangi işte acele edilirse, iş uzar ve gecikir.

Acele ile yapılan işler pişmanlıkla biter.

Hangi iyiyi görmüşsün ki iyiliğinden dolayı pişman olsun.

İnatçılık insan için ağır bir yükür.

Bilerek söylenen söz bilgi sayılır, bilgisizin sözü kendi başını yer.

Gönlünü ve dilini doğru tut!

Bütün iyilikler bilginin faydasıdır. Bilgi ile göge dahi yol bulunur.

Daima iyilik yap ki, kendin de iyilik bul.

Hiçbir işte acele etme, sabırlı ol, kendini tut; sabırlı insanlar arzularına erişirler.

Öfke ve gazapla işe yaklaşma; eğer yaklaşırsan, ömrü heder edersin.

Çıkar sandalyeye benzer; başında taşırsan seni küçültür, ayağının altına alırsan seni yükseltir.

İnsanların seçkini insanlığa faydalı olan insan-
dır.

Halk nazarında saygı gören kimse, merhametli olan insandır.

Fenalık cahillikten doğar, hastalıklar kötülükler hep aynı noksanlıktan ileri gelir. Fakat tedavi ile hastalara şifa verilebilir; terbiye ile kötüler iyi edilebilir; okumak yoluyla da bilgisizlere bilgi verilmiş olur.

Mutluluğa erişmek için on şart vardır: Alçak gönüllü ve tatlı dilli olmak; aşırılıktan sakınmak; kötü işlere yanaşmamak; toplanmış olan mal gerektiği yerde harcamak; hayatını, işini düzenlemek; büyüklere saygı, küçüklere şefkat göstermek; kibirle başkalarını incitmemek; kendini içkiye vermemek; davranışlarda doğru olmak; el ve dili ile hile yapmamak.

Üç şeyden uzak dur: Beylik taslama, cimrilik, yalan...

İnsan insan hep iyilik eder, yaptığı insanın başına kakmaz; kendi çıkarlarını düşünmez ve bir karşılık beklemez.

Bilginin sözü ipekli kumaşa benzer.

Birine işin düşerse acele etme, sabırla söyle...

Hangi iş olursa olsun, sen onu tatlı dille karşıla; her işte tatlı dil kullanırsan saadet sana bağlanır.

Öfke ve gazapla işe yanaşma; eğer yaklaşırsan
ömrünü boşa harcarsın...

İnsanlığa karşı her zaman insanlıkla muamele
et...

Bilgisizin sözü kendi başını yer.

Akıl karanlık gecede meşale gibidir.

İnsan bir kervana benzer, konaklama yerinde
sürekli kalamaz.

İnsan kıt değil, kıt olan insanlıktır.

Göz için örtü olabilir; fakat gönül için örtü
yoktur.

Soluk alıp vermenin sayısı bellidir.

Tuz ve ekmek yedir, güler yüz göster. Bu iki
davranış insanı kendine ısındırır.

Senden büyüklere saygı göster, sana denk
olanlarla arkadaş ol, dostça geçin, senden küçük-
lere ise sevgiyle bak, onlarla da dostça geçin,
düşmanlıklarını kazanmamaya çalış. Dost ya da
arkadaş denen kişi iyi ve kötü zamanlarda insana
faydalı olan kişidir.

Bu dünyaya çok bağlanırsan ibadetten uzakla-
şır, kötü bir yola girersin. Alçak gönüllülük ancak
fakir kalınarak, dünyaya fazla bağlanmayarak sağla-
nabilir. Dünyaya çıplak gelen insan yine dünyadan
çıplak gidecektir. Dünya malının üç niteliği vardır:
O, ya helâl, ya haram ya da şüphelidir.

Kutadgu Bilig Hikâye

Çok eski zamanlarda Kün Togdı adında âlim, hâkim bir hükümdar vardı. Bu hükümdar devletin başına geçmişti. Onun sultanlığı zamanında dünya genç ve taze hâle gelmişti.

Kün Togdı ilme önem verir, bilginleri korurdu. Halkına adaletli davranması onun halkın gözünde iyi bir yere oturmasını sağlamıştı.

Halk kendisine değer veren, adaletiyle nam salmış yeni hükümdarlarının tahta çıkışına sevine dursun, Kün Togdı açısından işler oldukça karmaşık bir hâl almaya başlamıştı. Ne kendisine devlet işlerinde yardımcı olacak birisi ne de bir danışma heyeti vardı. Kün Togdı beyin veziri veya danışmanı olmadığı için ülke yönetimiyle alakalı bütün işleri kendi yürütmek zorunda kalıyordu. Yine de ilim, irfan sahibi olduğu için memleketi

iyi yönetiyordu. Hatta onun ülke yönetimindeki namı gün geçtikçe dünyaya yayılıyordu. Kn Togdı'nın adaletli yönetiminden memnun olan komşu halklar da onun ülkesine sık sık seyahatler düzenleyip, onun sağlamış olduğu huzur ortamından faydalanıyorlardı.

Kn Togdı ülkesini zor da olsa ynetedursun, öbür yandan Ay Toldı adında genç, akıllı, bilgin bir adam Kn Togdı'nın nn işitmişti. Beyin zor durumda olduğunu ve ona yardımcı olabileceğini düşündü Ay Toldı. Bu amaçla yerinden, yurdundan ayrılp hükümdarın bulunduğu başkente doğru yola ıktı.

Ay Toldı gurbete doğru yoluna devam ededursun biz burada devlet hizmetinde bulunacak bir kimsede bulunması gereken özellikleri kısaca anlatalım:

‘Kim devlet hizmetine girmek isterse, iki şey onda bulunması gereklidir: Birisi sağlam vücut, diğeri memlekette geçen altın. Ondan sonra devlet hizmetini bilmek gerekir. Ay Toldı bu saydıklarımızın hepsine sahiptir.

Ay Toldı uzun bir yolculuk sonrası hükümdarın şehrine varmıştı. Yabancı bir şehirde, gurbette bulunmanın hüznüyle gurbet acısı çekiyordu. İçinde gurbet acısı, aklında hükümdara nasıl ulaşacağı düşünceleriyle ıssız bir köşeye oturmuşken

yanına orta yaşlarda bir adam yaklaştı. Adam onun üzgün hâline dayanamamış, belki bir yardımım dokunur düşüncesiyle yanına gelmişti. Bu adamın adı Küsemış idi. Küsemış orta yaşlarda, maddi durumu hiç de kötüymüş gibi durmayan, kısa boylu bir görünüşe sahipti.

Küsemış ve Ay Toldı birbirlerini tanımak için başladıkları sohbetlerine uzun süre devam ettiler. Bir gün içinde birbirlerine neredeyse bütün hayat hikâyelerini anlatmışlar, sıcak bir dostluğun ilk tohumlarını atmışlardı.

Ama Küsemış bir sokak köşesinde rastladığı bu gizemli adamın yüzünü hüznü gösteren derdinin ne olduğu merak ediyordu. Aniden soruverdi Ay Toldı'ya,

– Ay Toldı sabahtan beri seninle sohbet ediyoruz. Ama dikkat ettim, senin yüzün hiç gülmedi. Seni böyle hüznülendiren nedir ki hiç gülmezsin?

– Küsemış, sen bana bu zor günümde destek oldun, benimle sohbet ettin, bana ne güzel bir arkadaş oldun. Ama kendi dertlerimle seni de hüznülendirmek istemem.

– Sevgili Ay Toldı sen de söyledin biz artık dostuz, dostlar dertlerini paylaşırlar ki dertleri azalsın.

– Peki, Küsemış sana derdimi söyleyeceğim. Duydum ki bu ülkenin adaletiyle, iyilikseverliğiyle,

ilmiyle ve ahlakıyla nam salmış bir hükümdarı varmış. O hükümdar sahip olduğu ilmiyle, ahlakıyla ülkeyi güzel bir şekilde yönetse de artık çok yorulmuş ve kendisine devlet işlerinde yardım edecek birisini ararmış.

İşte sevgili Küsemîş ben belki hükümdarımıza bir yardımım dokunur, diye yerimi yurdumu terk edip, gurbete geldim. Buraya geldim ama ne bir tanıdığım vardır bu şehirde ne de bir dostum. Hükümdar nerede oturur, ona nasıl ulaşabilirim, onunla nasıl konuşabilirim, bunların hiçbirisini bilmem.

– Bak Ay Toldı, bizim ülkemizde hükümdarla konuşmak, onun huzuruna çıkmak diğer memleketlerdeki gibi çok zor, hatta imkânsız bir şey değil. Bizim hükümdarımız halkına çok değer veren bir hükümdardır, hiç üzülme seninle de konuşmayı kabul edecektir. Yalnız bunu daha önceden ona iletmek gerekir, çünkü sen de bilirsin ki hükümdarlar çok yoğun insanlardır, hükümdar sarayı her gün yurt içinden ve dışından gelen misafirlerle dolup taşmaktadır.

– Peki, hükümdara konuşma isteğimizi nasıl ileteceğiz?

– Sarayın hacibi, yani kâtibi benim tanıdığım bir zat. Onunla konuşursam, o senin isteğini

hükümdarımıza iletecektir. Yani biraz sabırlı olursan hükümdarımızla görüşebilirsin.

Aradan birkaç gün geçmişti. Yeni tanıştığı ve kısa sürede dostluğunu kazandığı Küsemış, Ay Toldı'nın isteğini sarayın hacibine anlatmıştı. Artık Ay Toldı hükümdarla görüşebilirdi.

O gün Ay Toldı ve arkadaşı Küsemış birlikte saraya gittiler. Önce Küsemış'ın tanıdığı olan saray kâtibi onları huzura çıkartıp hükümdara tanıttı. Sonra kâtip hükümdarın huzurundan ayrıldı.

Bir süre sonra Küsemış'ın de hükümdarın huzurundan ayrılmasıyla artık Hükümdar ve Ay Toldı baş başa kalmışlardı. Hükümdarın kalbi bu kendi hâlindeki sınımsız gurbet insanına bir anda ısınıvermişti. Konuşması, duruşu onu derinden etkilemişti. İlk bakışta çekingen biriymiş gibi duran Ay Toldı, kendisine sorulan sorulara verdiği cevaplarla bir dolunay gibi parlıyordu. Uzun uzun konuşmalar hükümdarla Ay Toldı. Hükümdar ona sorular sordu, Ay Toldı cevapladı.

Hükümdar, Ay Toldı'yı ve sorduğu sorulara verdiği cevapları çok beğenmişti. Sonunda aradığı, yönetim işlerinde kendine yardım edecek veziri bulduğuna inanıyordu. Böylece bu saadetli günde hayatında ay gibi parlayan bu bilge kişiyi vezirliğe atadı.

Ay Toldı hâlâ şaşkındı. Daha birkaç gün önce geldiği bu yabancı şehirde gurbet acısını kalbinin derinliklerine atmıştı. Çektiği zahmetin, göstermiş olduğu sabrın ve gayretin mükâfatını almıştı sonunda.

Bu saadetli gün sonrasında Ay Toldı ile hükümdar arasındaki sohbetler gün geçtikçe artmaktaydı. Ay Toldı, hükümdara devlet yönetiminde yardım etmenin yanında sık sık da buraya bir hizmetkâr olarak geldiğini, hizmet etmenin büyük bir erdem olduğunu, kendisinin saadeti temsil ettiğini, mutluluğa erişmek için çoğu kez sabretmek, kızmamak, göz yummak gerektiğini hatırlatıyordu. Ay Toldı kendisini saadete benzeti-yordu. Ay Toldı her zaman sohbetlerinde saadetin yani mutluluğun aya benzediğini, daima büyüyüp küçüldüğünü, talihe ve zenginliğe inanmanın ve güvenmenin doğru olmadığını anlatıyordu insan-lara ve hükümdara.

Ay Toldı ile hükümdar bir sohbet esnasında kendilerini hararetli bir tartışmanın içinde buluvermişlerdi.

Bu tartışmada Ay Toldı saadetin gelip geçici olduğundan bahsediyor, onun aldaticılığından sakınmak gerektiğini söylüyordu. Ama hükümdar onun gibi düşünmüyordu. O kendisinin

hükümdar olduğunu ve mutluluğu hiçbir zaman kaybetmeyeceğini düşünüyordu.

Uzayıp giden bu tartışma iyice kızışmaya başlamıştı ki Ay Toldı, saadetin geçici olduğunu hükümdara daha açık bir şekilde anlatmak istedi.

Ay Toldı cebinden ufak bir top çıkardı. Önce bu topun üzerine oturdu. Kendisinin temsil ettiği saadetin aslında bir topa benzediğini, onun da top gibi oynak olduğunu anlattı hükümdara. Hükümdar pek ikna olmuşa benzemiyordu. Ay Toldı bu sefer parmağıyla gökyüzünü gösterdi. Bu sefer ay örneğini verdi hükümdara. Gökteki ay da yerini, şeklini, hacmini devamlı olarak değiştirmektedir. İşte sonsuz zannettiğimiz saadet de böyledir. Saadet şu ufakık top gibi, gökte duran sürekli hareket hâlindeki ay gibi oynaktır. Saadet de bunlar gibi güvenilir bir şey değildir aslında.

Bu hararetli tartışma burada bitmişti ama takip eden günlerde hükümdarla Ay Toldı uzun uzun konuşmalarına devam ettiler.

Bu konuşmalarda yine tartışmalar oluyordu. Bu tartışmalardan birinde de hükümdar temsil ettiği adaletin, doğruluk, ödül ve ceza üzerine kurulduğunu anlattı Ay Toldı'ya. O da Ay Toldı gibi temsil ettiği şeyleri simgelerle göstermek için birbirine bağlanmış üç ayaklı ve dengesi tam, gümüş bir taht üzerine oturarak eline büyükçe bir

bıçak aldı, soluna acı Hint otu, sağına da şeker koydu. Bıçak, yargıyı; Hint otu, cezayı; şeker de ödülü simgeliyordu. Haksızlık görüp hükümdarın kapısına sığınan, ondan yardım isteyen, adaleti onda bulanlara şeker verilecek, zorba olan, doğruluktan kaçan, yanlış yollara sapanlara acı Hint otu içirilecekti; bu işte hükümdarın yargı bıçağı keskin ve amansız olacaktı. Kendi adı olan Kün Togdı, güneşten alınmıştı. Güneş, ay gibi küçülmez, parlaklığı değişmez, etrafını aydınlatır, gezegenlere, yıldızlara aydınlık verir, fakat kendisinden, parlaklığından bir şey kaybetmez. Onun sıcaklığı ile çiçekler açar. Güneşin burcu olan Arslan da güçlü ve ulu gönüllüdür, evren çarkında yeri değişmez. Ayın burcu olan Akrep, insanı sokar, evren çarkında yeri sabit durmaz, oynar, diye sözlerini bitirdi hükümdar.

Hükümdar Ay Toldı'yla girdiği hararetli fakat faydalı tartışmalardan çok şey öğrenmişti. Ay Toldı sadece hükümdara yeni şeyler öğretmekle kalmamış, ülke yönetiminde de hükümdarın yükünü oldukça azaltmıştı. Hükümdar Kün Togdı, veziri Ay Toldı'nın konuşmalarını, düşüncelerini, fikirlerini sunuşunu çok beğenmişti. Ona vezir giysisi ile kılığını tamamlamak üzere mühür, tuğ, davul, kuşak ve zırh verdi.

Ay Toldı vezir olalı uzun yıllar geçmişti. Bir yanda hükümdara iyi hizmet edebilmenin öbür

yanda doğru, düzeyli, erdemli bir yönetimde bulunabilmenin sıkıntısını çekmişti Ay Toldı. Yıllar ondan çok şeyleri alıp götürmüştü. Bu büyük şehre geldiği günü daha dün gibi hatırlıyordu. Küsemış'le tanışması, hükümdarın huzuruna çıkması, hükümdar sarayında geçen saadetli yıllar... Hemen hepsi daha dün gibi gözlerinin önünden bir film şeridi gibi geçiyordu.

Artık yaşlanmıştı. Eskisi gibi içinde yeni şeyler yapmanın, yeni fikirler üretmenin heyecanını duyamıyordu.

Bir zaman sonra saadetli yıllarının sonuna geldiğini iyice hissetmeye başlamıştı Ay Toldı. Bir Dolunay gibi girdiği bu mutluluk yılları artık sona eriyordu. Yaşlılıkla beraber hastalıklar da onun yakasını bırakmıyordu.

Ve acısına dayanılmaz bu hastalıklar, sonunda onu yatağa düşürmüştü. Ay Toldı son günlerini yaşadığının farkındaydı. Kendisi için değil, arkasında bıraktıkları için üzülmüyordu. Devletine, hükümdarına yeterince hizmet edebilmiş miydi, halka ve dostlarına ne kadar faydalı olabilmişti? Bütün bu sorulara kendi zihninde cevaplar vermeye çalışıyordu.

Onun bu durumuna en çok üzülen yıllardır yanından ayrılmadığı hükümdar Kün Togdı idi. Kün Togdı en büyük destekçisinin, ulu

danışmanının hastalıklarla boğuşması karşısında çok üzülyordu. Bir yandan onun hastalanıp yatağa düşmesi bir yandan da devlet işlerinde tek başına kalması onu iyice sıkıntıya sokmuştu. İşlerinden bir ara fırsat bulup vezirini görmeye geldi ve ona duada bulundu. Yanında vezirine hediyeler getirmişti. Onun yataktaki bu hâlini görünce pişman oldu, yanında getirdiklerini fakir, fukaraya dağıttırdı.

Hükümdarın emriyle günlerce değişik diyarlardan çağrılan hekimler Ay Toldı'yı tedavi etmeye çalıştılar ama bütün çabalar sonuçsuz kaldı, vezirin hastalığına bir çare bulamadılar. Durumu ağırlaşınca, Ay Toldı oğlu Ögdülmiş'i çağırdı. Oğluyla son bir kez konuşmak, ona son bir kez nasihat etmek istiyordu:

Ey oğul!

Gönlünü, dilini iyi tut, Allah'a ibadet et,

Gevşeme, yarınki işini düzenle.

Ne gibi isteğin, arzun varsa hep ondan iste,

Ondan başka seninle olacak güç yoktur.

Davranışların doğru olsun, kendini kandırma,

Gönlünü, dilini alçak tut, sözünü abartma.

Dilini gözetle, gözünü gözetle,

Boğazını gözetle, helâl ye, az ye.

Ölümü unutma, uyanık ol,

Kendini unutma, aslını, sonunu düşün.

Sana sözlerimi söyledim, bunların adı vasiyettir,

Unutma bu sözleri, gönlüne yaz.

Oğluna söylediği bu son nasihatlerden sonra son mecaliyle yıllarca beraber bulunduğu hükümdara da son kez bir şeyler yazmak istedi. Oğlundan bir kâğıt ve divit istedi. Oğlu masanın üzerinde duran ve babasının baba yadigârı diye bahsettiği eski diviti mürekkebe bandırarak babasının eline verdi. Ay Toldı gözyaşlarıyla sulanmış kâğıda bir şeyler yazıp kâğıdı katladı. Oğlundan bu kâğıdı hükümdara ulaştırmasını istiyordu.

Ögdülmüş babasının verdiği kâğıdı alıp hızlı adımlarla hükümdarın sarayına doğru ilerledi. Yolda onu görenler babasının durumunu soruyorlardı. Halka bu kadar yardım eden, pek çok iyilikte bulunmuş, adil ve ahlaklı bir devlet adamının durumu elbette ki bütün halkı çok ilgilendiriyordu. Zaten o hasta olup yatağa düştüğünden beri hemen her gün pek çok kişi ziyaretine gelmiş, Ay Toldı'nın evinin önü hiç boş kalmamıştı.

Ögdülmüş babasının verdiği emaneti hükümdara acilen ulaştırmak istediğinden bu sorulara kaçamak cevaplar veriyor “İyileşecek inşallah.” deyip koşmaya devam ediyordu. Ögdülmüş babasının verdiği emaneti hükümdara ulaştırmıştı.

Hükümdar Kün Togdı, Ay Toldı'nın oğlu Ögdülmiş ile göndermiş olduğu mektubu açıp okudu.

Ay Toldı, hayatına girdiği ilk günkü gibi yine hayatına bir dolunay gibi girmiş ve hayatını aydınlatacak nasihatler vermişti. Ay Toldı hükümdara verdiği son nasihatlerinde merhametten ve adaletten ayrılmamasını öğütlüyor, öksüz kalacak oğlunu da ona emanet ediyordu.

Kün Togdı can dostunun kendisine göndermiş olduğu bu mektubun, onun son mektubu olduğunu sezmişti. Ögdülmiş'le beraber Ay Toldı'nın yanına gitmek istedi. Onunla son kez de olsa konuşmak, can dostunu son yolculuğuna uğurlamak istiyordu. Ögdülmiş'le beraber yola çıktılar. Ögdülmiş ata binelim dediyse de Kün Togdı ata binmeyi reddetti. Yürümek istiyordu, hem bu sırada Ögdülmiş'le konuşmak istediklerini de konuşabilirdi.

Hızlı adımlarla yolu bitirdiler. Eve vardıklarında evde derin bir hüznün hâkim olduğunu gördüler. Evin çevresi tıklım tıklım doluydu. Herkes yıllarca ülkelerine hizmet etmiş büyük bir insanı kaybetmenin hüznünü yaşıyordu.

Bir yanda Kün-Toldı, yıllarca kendisine hizmet etmiş, ülke sıkıntıya girdiği zamanlarda hep kendisine destek olmuş en büyük yardımcısını kaybetmenin hüznüyle yıkılmış, diğer yandan

Ögdülmiş, babasını, en büyük destekçisini kendisine en çok ihtiyaç duyduğu zamanda sonsuz bir âleme göndermenin acısıyla yere yığılivermişti. Ülkenin üstüne dolunay gibi doğan, karanlık zamanlarda halkı bir kandil gibi aydınlatan saadet güneşi Ay Toldı artık yoktu.

Ay Toldı'nın bu dünyadan göç etmesi sadece bu ülkenin halkında değil, komşu halklarda da derin bir üzüntü meydana getirmişti. Ülkede Ay Toldı'nın ölümünü takip eden birkaç gün yas ilan edildi.

Yas günleri çabuk geçmiş, insanlar normal hayatlarına dönmeye başlamışlardı. Ama yas tutmaya devam eden bir kişi vardı halk içinde: Ögdülmiş, Ay Toldı'nın oğlu Ögdülmiş. Ögdülmiş babasını kaybetmeyi hâlâ kabullenememiş, evinden dışarı çıkmıyordu.

Aradan birkaç hafta geçmişti. Kün Togdı, artık Ögdülmiş'i saraya çağırıp teselli etmenin zamanının geldiğini düşünüyordu. Bunun için hemen adamlarından birini, Ögdülmiş'i saraya çağırması için onun evine gönderdi.

Kün Togdı'nın gönderdiği adam Ögdülmiş'in evine vardığında Ögdülmiş derin düşünceler içinde pencere kenarına oturmuş dışarıyı seyretmekteydi. Kapının vurulmasıyla kendine geldi ve gelenin hükümdar Kün Togdı'nın adamlarından

biri olduğunu anladı. Kün Togdı'nın gönderdiği adam hükümdarın kendisini saraya beklediğini söyleyince ondan hazırlanmak için müsaade istedi. Birkaç dakika sonra Ögdülmiş hükümdarın gönderdiği adamla birlikte sarayın yolunu tuttu.

Saraya vardıklarında hükümdarın kendilerini ayakta beklediğini gördüler. Hükümdar, adamına Ögdülmiş'le yalnız konuşmak istediğini söyleyince adam odayı terk etti. Hükümdar aslında uzun zamandır Ögdülmiş'le konuşmak, onun acısını paylaşmak istiyordu. Ögdülmiş'in kaybettiği babası, Kün Togdı'nın da en yakın dostu, sırdaşı, danışmanıydı. Kün Togdı ve Ögdülmiş karşılıklı oturdular ve eski günlerden, Ay Toldı'nın yaşadığı dönemdeki hatıralardan bahsetmeye başladılar.

İkisi de geçmişin hatıralarıyla hüznlenmişlerdi. Kün Togdı hüznü havayı biraz olsun dağıtabilmek için Ögdülmiş'e nasihatler vermeye başladı, sonra da 'Ben sana babalık edeyim, sen de bana oğul ol.' diyerek sözünü tamamladı. Ögdülmiş'e Kün Togdı ile yaptığı bu sohbet çok iyi gelmişti. İçindeki acıyı biraz da olsun azaltmıştı. Şimdi daha huzurluydu Ögdülmiş.

Ögdülmiş zamanın nasıl geçtiğinin farkına varamamıştı. Kün Togdı ile çok uzun müddet konuşmuşlardı. Kendisini dinlediği ve nasihatler verdiği için teşekkür etti. Son olarak da babasının

yazmış olduğu mektubu ona verdi. K n Togdı, Ay Toldı'dan vasiyet olarak kalan mektubu aldı ve okudu. Mektubu okuyunca kendini tutamadı ve gözlerinden yaşlar damladı. Bunu gören Ögdülmiş üzüldü, hiçbir şey söyleyemeden oradan ayrılp evine gitti.

Aradan birkaç gün geşmişti ki Ögdülmiş, babası Ay Toldı için 'cenaze yemeği' vermeyi kararlaştırdı. Amacı insanların babasını iyi şekilde y d etmelerini sağlamak hem de fakir fukaraya bir nebze olsun yardım edebilmektir.  gd lmiş fakir fukaraya yemek vermenin yanında onlara gümüş ve ipekli kumaş da dağıttı. İnsanları sevindirdi. Bunları yapmakla ii huzurla doluyor, babasına karşı son vazifesini yerine getirdiğini düşünüyordu.

Hükümdar K n Togdı'nın aklı ise hâlâ Ögdülmiş'in kendisine verdiği ve danışmanı, can dostu Ay Toldı'nın vasiyet olarak bıraktığı mektuptaydı. Onu tekrar tekrar okuyor, Ay Toldı'nın kendisine tavsiye ettiklerini iyice anlamaya çalışıyordu. Çünkü Ay Toldı onun için iyi bir dost, sırdaş olmanın yanı sıra aynı zamanda iyi bir devlet adamıydı da. Yıllarca bu ülkeyi beraber yönetmiş, ülkenin kalkınmasını, büyümesini sağlamışlardı. Ve bunda şüphesiz en büyük pay Ay Toldı'nındı.

Bu mektup K n Togdı’ya yeni ufuklar a mı tı. Ay Toldı’nın mektubunda verdiği tavsiyelere harfiyen uydu K n Togdı. Yurdu için, halkı için doğru kanunlar yaptı, her tarafı düzene soktu, halkını zenginle tirdi, halkı da onun bu yaptıklarından memnun olup ona duada bulundu.

Hükümdar K n Togdı, devletini düzene sokmu tu, ama eski vezirini arıyordu, çünkü onun vefatıyla yine tek başına kalmıştı devlet yönetiminde. Bir gün odasında kitap okurken aklına eski vezirinin oğlu Ögdülmiş geldi. Son konu malarından sonra epey zaman geçmişti. Sabah olunca ilk i  olarak Ögdülmiş’i saraya çağırttı.

 gd lmi  saraya çağrılınca hemen geldi. Hükümdar K n Togdı’nın huzuruna  ıktı. Hükümdar, Ögdülmiş’in  zg n ve bitkin hâlini görünce: ‘Babanın ölümünden sonra ne hâle gelmi sin, neler oldu sana?’ diye sordu.

 gd lmi  büyük üzüntü içinde olduğunu, fakat kendilerini görünce biraz daha rahatladığını, yüzünün biraz da olsa gülümsediğini söyledi. Gerçekten de Ögdülmiş’in saraya ilk girdiğindeki hüzünlü hâli dağılmı tı.

K n Togdı ona    it    it sorular sormaya ba ladı. Onun bilgisini ölçmeye çalışıyordu.  gd lmi  kendisine sorulan bütün sorulara uygun cevaplar verdi. K n Togdı da onun bu cevapları

karşısında çok sevindi ve bu genci hizmetine almayaya karar verdi. Artık babasının yerine oğlu onun danışmanlığını yürütecek, devlet işlerinde hükümdar Kün Togdı'ya yardım edecekti. Kün Togdı daha toy olan bu genci yetiştirmeye, ona devlet işlerinin inceliklerini öğretmeye kararlıydı. Aralarında geçen sohbetlerde Kün Togdı, Ögdülmiş'e çeşitli sorular soruyor, onun iyi yetişmesi için elinden geleni yapıyordu.

Bu sohbetlerden birinde Kün Togdı, Ögdülmiş'e iyi ve kötü şeylerin neler olduğunu sordu. Ögdülmiş, Kün Togdı'nın sorduğu bu soruyu çok beğenerek şöyle cevap verdi:

Efendimişeyler 'İyilik, Utanç ve Doğruluk'tur; kötü şeyler 'İnat, Yalan ve Cimrilik'tir. Kün Togdı Ögdülmiş'in verdiği bu cevaptan çok memnun olmuştu. Bir an sanki karşısında Ay Toldı varmış gibi gelmişti ona. Hemen hatıraların ışığından sıyrılıp Ögdülmiş'e başka sorular sormaya devam etti. "İnsan anadan doğduğunda mı bilgin olarak doğar, yoksa yaşı ilerledikçe mi bilgi öğrenir?" şeklinde bir soru sordu ona. Bu soruyu Ögdülmiş şöyle cevapladı: "İnsan bilgisiz doğar ve yaşadıkça çeşitli bilgileri öğrenir. Çalışmakla elde edilemeyecek şey akıldır; Allah onu insanın hamuruna katar. İnsan akıl dışındaki bütün erdemleri öğrenir ve böylece bilgisini arttırır."

Hükümdar Kün Togdı, Ögdülmiş'in verdiği bu cevapları da çok beğenmişti ve onu yetiştirmeye devam etti.

O günden sonra Kün Togdı, Ögdülmiş'i kendisine daha da yaklaştırdı. Ona çok güvendi ve bütün işleri onun eline verdi. Sonra da onun yetiştiğine inanarak ona ün, mühür, at, ve başka hediyeler vererek vezir yaptı.

Ögdülmiş, Kün Togdı'nın kendisini bu görev ve getirmesinden büyük mutluluk duydu. Ögdülmiş kendisine verilen bu görevi layıkıyla yerine getirmek istiyordu. Yıllarca babasından çok şey öğrenmişti. Şimdi bu öğrendiklerini uygulamanın zamanı gelmişti. Öncelikli olarak babası gibi doğru kanunları çıkarmaya devam etmeliydi. Yurdun düzenini, yönetimini sağlamlaştırmalıydı. Halkın yöneticilere karşı güvenini arttırmalıydı. Böylece hükümdarın güvenini daha çok kazanacak ve onun işlerini de böylece rahatlatmış olacaktı.

Düşündüklerinin hemen hepsini kısa bir süre içerisinde gerçekleştirdi. Ülke eskisinden daha çok rahata kavuşmuştu. Yeni yasalar çıkarılmış, halk içinde huzur ve barış sağlanmış, yurt düzeni sağlamlaştırılmış, komşu ülkelerle olan ilişkiler iyileşmişti. Bu arada yapılan bütün bu işler halkın yöneticilere olan güvenini arttırmış, halk

yöneticilere sağladıkları bu huzur ortamı için dua eder olmuştu.

Böyle bir huzur ortamının sağlandığı günlerde hükümdar Kün Togdı ile Ögdülmiş konuşuyorlardı. Hükümdar, veziri Ögdülmiş'e ilginç bir soru sordu. O, Ögdülmiş'in neyi temsil ettiğini ve temsil ettiği bu anlayışın tanımını yapmasını istiyordu. Vezir Ögdülmiş temsil ettiği anlayışı şöyle açıkladı hükümdara:

“Anlayış bir meşaledir, kör olan için bir gözdür; ölü vücut için can, dilsiz için de sözdür.” Anlayışın belirtileri ise şunlardır: “Akıllı adam doğrudur, yumuşak huyludur, çok sabırlı ve dengelidir.” Hükümdar vezirinin altın değerindeki bu sözlerinden çok etkilenmişti. Onun artık yetiştiğini, devlet işlerindeki becerisi kadar ona sorduğu sorulara verdiği cevaplardan da anlayabiliyordu.

Hükümdar ile Ögdülmiş arasındaki bilgi ve gözle gönül konusundaki konuşmalardan sonra devlet ve saray örgütü ele alınarak hükümdardan vezire, vezirden ordu komutanına, ulu mabeyinciden yalavaça, saray kalemi yazmanından, aşçıbaşına bütün yönetici ve görevlilerin durumu, onlarda bulunması gereken özellikler üzerine konuşuldu ve saray görevlileri örgütü tablosu çıkarıldı.

Ögdülmiş, hükümdar Kün Togdı'ya devlet hizmetinde bulunan görevlilerin ne gibi özellikler

taşımaları gerektiğini, huylarının nasıl olması gerektiğini tek tek anlattı:

Hükümdar: Hükümdar doğarken hükümdar olarak doğar, görerek öğrenir. Allah kime hükümdarlık, beylik verirse, onun işine orantılı akıl ve gönül de verir. Hükümdar, cesur, kahraman, güçlü ve yürekli olmalıdır. Ayrıca bilgili, akıllı, cömert, iyi huylu, gözü tok gönlü zengin olmalıdır.

Halkı için elinden geleni yapmalı, onları adaletle yönetmelidir. Temizlik ve günahtan sakınma onun en başta gelen özelliklerinden olmalıdır. O, hayâ sahibi, yumuşak huylu ve asil tabiatlı olmalıdır. Şu dört şeyden kaçınmalıdır bir hükümdar: Acelecilik, Cimrilik, Öfke, İnat. Hükümdarın çıkardığı kanunlar doğru olmalıdır. Kısaca bir hükümdarın erdemleri, iyi huyları herkesten üstün olmalıdır.

Vezir: Vezir, yani hükümdarın yardımcısı hükümdarın eli demektir. Vezir iyi, becerikli olursa hükümdar rahat eder ve devletin temeli sağlamlaşır. Vezir, halk arasında yükselmiş, işine candan bağlı olan, akıllı gönlü bir kişi olmalıdır. Akıllı çok, bilgisi deniz gibi derin ve geniş olmalıdır. Soylu bir aileden gelmeli ve dürüst davranmalıdır. O, doğru olmalı, emin olmalıdır. Yasaları iyi bilmeli, uygulamasında çok titiz davranmalı, hükümdarın yüzünü güldürmelidir.

Hesaptan anlamalı, yazı bilmeli, dingin davranışlı ve olgun olmalıdır. Emanete karşı titiz, erdem sahibi olmalı, kendi seviyesinde ve denginde arkadaş seçmelidir. Vezir hükümdarın, beyin danışmanıdır. Vezir iyi olursa, hem hükümdarın işi eksiksiz yerine gelir, hem memleket düzene girer, böylece halk da mutlu ve huzurlu bir hayat sürer.

Ordu Komutanı: Bu işe çok çevik, sert, tecrübeli, tam ve pek yürekli bir adam lâzımdır. Ordu komutanı cömert ve cesur olmalıdır. Kendine mal toplamamalı, iyi tabiatlı ve alçak gönüllü olmalıdır. Mağrur adam ihmalkârlık eder. İhmalkâr, ya bozulur, ya vakitsiz ölür. Tedbirli, uyanık, soğukkanlı, temkinli, aynı zamanda da cömert, eli açık biri olmalıdır.

Etrafına seçkin kimseler toplamalı, mal mülkü ikinci plâna atıp asıl işi cenk etmeye önem vermelidir. Asker çehreli olmalı, halka karşı da alçak gönüllü davranmalı ve kötü dil kullanmamalıdır. Vezirle ordu komutanı yurdun düzenini ellerinde tutarlar, birisi kalemle, diğeri silahla.

Memleketi alan kılıç ile almıştır. Memleketi tutan kalem ile tutar. Komutan kendi başını yememesi için, her duyduğu şeyi açıklamamalı, görmemesi gereken uygunsuz şeylere göz

yummasını bilmeli, kendisine hâkim olup, doğru-
lukla yaşamalıdır.

Ulu Mabeyinci (baş danışman): Bir baş danış-
man, güvenilir, doğru ve dürüst bir kişi olmalıdır.
Soyu temiz, gözü tok, anlayışlı, derin bilgili, ince
davranışlı, uyanık, üstüne başına dikkat eden,
gönül sahibi, dili yumuşak, güler yüzlü, alçak
gönüllü, kulağı delik, sabırlı, erdemli ve kalem
sahibi olmalıdır. Kısaca kendisinde şu on özelliği
(erdem) bulundurmalıdır:

Keskin göz, delik kulak, geniş gönül, yakı-
şıklı yüz, sevimli görünüş, orta boy, doğru dil,
anlayış, akıl, bilgi. Yasa ve töreleri uygulamasını
bilmelidir. Devlet erkânına, gelen giden elçilere,
bunların rehberlerine, fakir fukaranın isteklerine
dikkat etmelidir. Haksızlıkların önüne geçmeli,
uygunsuz kişilere ve toplumun huzurunu bozan-
lara karşı mücadele etmelidir. Her işte çok ihti-
yatlı davranmalı, yalan söylememeli, kötü huyları
olmamalı, sır tutmasını bilmeli ve kendisine hâkim
olmalıdır.

Ayrıca hükümdarına, beyine karşı saygı bes-
lemeli, onunla konuşmalarında edepli olmalıdır.
Ulu mabeyinci vezirin yardımcısı sayılır.

Elçi: Dış ülkelere ülkeyi, beyi temsil etmek için
gönderilecek elçi öncelikle seçkin, anlayışlı, bilgi-
li, serinkanlı, terbiyeli, görgülü, ince davranışlı,

konuşmada maharetli, güvenilir, doğru, dürüst, devletine ve beyine yürekten bağlı, ince düşünüşlü olmalıdır. Çok kitap okumuş, kafası bilgiyle dolu, söz söylemesini bilen, söyleyeceklerini ölçüp biçmeden söylemeyen, şiirden anlayan, kendisi de şair olan bir kişi olmalıdır.

Astronomiden, hekimlikten, rüya yorumundan, söz yorumundan, hesap işlerinden ve geometriden de anlamalıdır. Usta bir satranç oyuncusu, bir ciritçi, okçu, kuşçu ve avcı da olmalı, kısacası her alanda geniş bilgi sahibi olarak tanınmış ve sivrilmiş bir kişi olmalıdır.

Hazinedar: Altın ve gümüş cana ilaç olduğu için hazinedarın doğru, dürüst ve güvenilir bir kişi olması gerekir. Bu adam, altın gümüş gördüğü zaman yüreği yumuşayıp ahlâkı bozulmamalı; çok mal görmüş, gözü doymuş ve Allah'tan korkar olmalıdır. Helâlle haramı birbirinden ayırmasını bilmelidir. İşine gönlü ile bağlı, uyanık, ihtiyatlı ve anlayışlı bir kişi olmalıdır.

İçki içmemelidir, çünkü içki içen insan savurgan davranır, malı şuna buna dağıtır. Hazinedarın bunun tersine eli sıkı olması gerekir, o beyini ve devletini zengin etmeli, daima uyanık olmalı, malı hesaplı tutmalıdır. Onun akıllı ve zeki olması vazgeçilmez iki özelliğidir. Çünkü hesap akılla yapılır. Hazinedarın aynı zamanda iyi bir sayman ve

hesapları iyi tutan bir kişi de olması gerekir. Yılını, ayını, gününü bilmeli, hesapları bunlara göre deftere geçirmeli, her şey kayıt altında tutulmalıdır.

Ögdülmüş hükümdara saray görevlilerinin özelliklerini, onlarda bulunması gerekenleri uzun uzun anlattı. Üzerinde konuşulması gereken bir başka önemli konu da bu görevlilerin beyler üzerindeki haklarıydı. Önce Ögdülmüş, Kün Togdı'ya: "Kullar hakkında hükümdarın hakkı var da, hükümdar üzerinde kulların hakkı yok mu?" diye sordu.

Hükümdar bu soru karşısında önce bir şey diyemedi. Bu konuyu daha önce hiç düşünmemişti. Ögdülmüş'e dönerek bu hakların neler olduğunu kendisine söylemesini istedi. Bunun üzerine Ögdülmüş bu hakları hükümdara birer birer saydı:

"Bey, görevliye vazife vermeden önce ona giyecek vermeli, onun yiyecek ve içeceğini hazırlamalıdır.

Görevliler canla başla hükümdarı korumaya çalıştıkları için hükümdar onların haklarını ödemeli onlara iyi muamele etmeli, sevecen bir şekilde davranmalıdır. Hükümdardan bu davranışları gören görevli her kim olursa olsun işini en iyi şekilde yapmaya gayret eder ve şevklenir, hükümdar onun beklediğini vermezse sevgi kaybolur.

Hükümdar, görevliye işe yaradığı oranda bağışta bulunmalı, hizmeti oranında onun hakkını vermelidir.

Görevde iki türlü insan bulunur: Biri hür, biri kul. Kul kendi isteği dışında hizmete alındığı için bazen kötü muamele görebilir ama hür görevlilere iyilik yolunun her zaman açık tutulması gerekir.

Faydalı insan, kul bile olsa oğuldan daha yakın olduğu için, bey kula da merhamet göstermeli, ona da iyilikle muamele etmelidir.

Asker, hükümdarın kanat tüyü olduğu için, askerlere iyi bakmak gerekir, yurdu ayakta tutan som altın ile kılıçtır, orduyu daima memnun etmelidir.

Genel olarak da halktan ve ordudan aldığı yardıma karşılık olarak hükümdarın daima cömert olması gerekir. Dünyanın her yerinde cimri yerilir, cömert ise övülür.”

Bu tartışma ve konuşmalardan sonra hükümdar anlayış sahibi vezirinin kendinde açmış olduğu yoldan yürüyerek gönlünü doğrulttu, iyi ve faydalı kanunlar çıkarttı, yurdunu kalkındırdı, kurt ile kuzu eşit oldu.

Zaman geçmiş, devlet büyümüş ve devlet işleri artmıştı. Hükümdar Kün Togdı artık yaşlandığını hissediyordu. Devlet işlerinin bütün yükünün vezir Ögdülmiş’e kaldığına üzülüyordu. Hükümdar

Kün Togdı bunları düşünürken Ögdülmiş, ona can yakıcılığın ve cana kıyıcılığın sebeplerini boş vermişlikte, zayıf kişilerde ve aç gözlülükte bulduğunu uzun uzadıya anlatmaktaydı.

Hükümdar biraz düşündü ve devlet işlerini yoluna koymak için Ögdülmiş'e bir yardımcı bulmak gereğini duydu ve veziri Ögdülmiş'e akrabaları arasında böyle birinin bulunup bulunmadığını sordu. Ögdülmiş, böyle bir kimsenin bulunduğunu, adının da Odgurmuş olduğunu söyledi. Onun hakkında Kün Togdı'ya bazı açıklamalarda bulundu. "Odgurmuş çok akıllıdır, fakat biraz zahittir, yani kendisini ibadete vermiştir, dağa çıkarak inzivaya çekilmiştir." dedi. Hükümdar, Ögdülmiş'in attıklarından yola çıkarak Odgurmuş'a bir mektup yazıp onun vezirinin eliyle ulaştırılmasına karar verdi.

Bu amaçla divit ve kâğıt istedi adamlarından. Kâğıt ve divitin gelmesiyle hemen sarıldı kâğıt ve divite. Sözüne Allah'ın adıyla başladı. Sonra Odgurmuş'un erdemlerini, zekâsını, anlayışlı olduğunu işittiğini ve ondan çok memnun olduğunu belirtti mektubunda. Sonra da şöyle devam etti sözlerine:

"Sana Ögdülmiş'i gönderiyorum, onunla birlikte bana gel. İbadet etmek için tek başına dağlara çıkmışsın, ancak işittiğime göre bu ibadet uzun

sürmüş. Gel burada yaşa; akraba akrabadan faydalansın. Bilgi edin. Bilgisizce yapılan ibadetten fayda gelmez.

İki türlü insan vardır ki bunlar itibar görür: Biri öğreten diğeri öğrenen. Üçüncü türlü kişiden ise sakın. Bilgilerin uyuması, bilgisizin ibadetinden daha hayırlıdır. Ve daha çok sevap kazandırır. Köy ve şehir içinde de yapılacak çok güzel şeyler vardır. Gel halka faydalı ol. Yetim, dul, güçsüz, kör, kötürüm, topallara yardım etmek, fakirlere maddi destekte bulunmak da bir tür ibadettir. Başkalarına faydan dokunsun, gel! Farz namazlarını da cemaatle kıl! Gel, halktan uzak olma!”

Kün Togdı, mektubunu bitirdikten sonra, onu veziri Ögdülmiş’e teslim etti. O da alıp bu mektubu evine götürdü ve dinlenmeye çekildi.

Sabah olunca, Ögdülmiş uykudan uyandı, hazırlığını yaptıktan sonra atına atladı ve dağa doğru yola çıktı. Odgurmuş’ın kaldığı yere vardı ve kapısını çaldı. Odgurmuş içeride ibadetle meşguldü. Kapı çalınca ibadetine ara verip kapıyı açtı. Ögdülmiş’i görünce onu kucakladı. Onu evinin içine davet etti. Aralarında hoş bir sohbet başladı.

Ona akrabalarının durumlarını sordu Odgurmuş. Ardından da niçin dağa çıkıp kendisiyle görüşmek istediğini merak ettiğini söyledi. Vezir Ögdülmiş kendisini çok özlediğini, artık onun

dağlarda dünyadan uzak, her şeyden habersiz yaşamasını istemediğini, şehre onunla beraber gelmesini arzu ettiğini söyledi. Bu sözlerden sonra aralarında tartışma başladı:

Ögdülmiş: İnsan kendi isteğiyle yolları aşarsa sıkıntı çekmez. Niçin sen kendine sıkıntı veriyorsun?

Odgurmuş: Dinimin esenliğini, kendimin kurtuluşunu bu yolda gördüğüm için bu sıkıntıya katlanıyorum. Dünya işleri ile uğraşan kişi ibadet ve âhiret ile ilgili işleri yerine getiremez.

Ögdülmiş: İnsan hayatı boyunca adını yaşatmak için başkalarına faydalı olmalıdır. Öldükten sonra bile adı iyilikle anılmalıdır insanın. Bunun için de bir insan çoluk çocuk sahibi olmalı, onları yetiştirip adının onlarla yaşaması için gayret etmelidir. Öldükten sonra evlâdı kalan bir baba için ‘yaşamıyor’ denemez.

Odgurmuş: Eğer çoluk çocuk hayırlı ve iyi huylu olursa senin dediğin doğrudur. Ama çoluk çocuk bir de hayırsız çıkarsa, o zaman dünya sana zindan olur. Daha büyük sıkıntılar çeker. Devamlı kendini suçlarsın.

Ögdülmiş: Unutma sen sana sıkıntı çektirenlere bile vefalı davranmayı bilmelisin. Can yakıcı kimseleri affetmelisin. Asıl din yolu budur. Dağdan in ve şehre bizim yanımıza dön artık. Tek başına

burada yaşamaktan nasıl bir fayda umuyorsun? Ne buluyorsun ki burada ondan vazgeçemiyorsun?

Odgurmuş: Peki, senin isteğin nedir? Ne yapmamı istiyorsun benden?

Ögdülmüş: Hükümdar seni istiyor, senin yardımını istiyor. Elçi olarak da beni gönderdi (yanında getirdiği mektubu ona uzatır).

Odgurmuş: (Mektubu alıp okuduktan sonra bir müddet düşünür) Bana bir akıl öğret ey Ögdülmüş. Şimdi ben ne yapmalıyım?

Ögdülmüş: Ey Odgurmuş, hükümdar, hakkı hukuku gözeten bir beydir. Böyle bir insanla beraber olan mutlu olur. Doğruluğa dayanan yasa, yeryüzünün direğidir. Gönül kimi severse, göz daima onu görür, göz nereye bakarsa orada o uçar. Bey seni görmek istiyor, ‘gidelim’ demekten başka sözüm yok. Bana danıştın, ben de fikrimi söylüyorum. Ben kendi faydamı düşünmüyorum burada, ben halkı düşünüyorum. Kalk şehre inelim, insanların arasına katılalım, onlar gibi yaşa. Müslümanlara, milletine, insanlara faydalı ol, onların işini gör, cennette yerin olur.

Odgurmuş: Bu dünya kendisini sana çok sevdirmiş kardeşim. Onun için ayıplar sana erdem gibi görünmüş. Bu dünyaya çok bağlanırsan ibadetten uzaklaşıp, kötü bir yola girersin. Alçak gönüllülük ancak fakir kalınarak, dünyaya fazla

bağlanmayarak sağlanabilir. Dünyaya çıplak gelen insan yine dünyadan çıplak gidecektir. Dünya malının üç niteliği vardır: O, ya helâl, ya haram ya da şüphelidir.

Bu dünya misafirhanesinde çok fazla bir şey aranmaz. Hayatın bütünü topu topu üç gün sürer: Dün, bugün ve yarın. Dün bin bir türlü yiyeceği de yesen, bugün aç olarak kalkarsın yatağından. Geçmişle gelecek arasını bir düşün, yaşarken sesini bu kadar yükseltme. Yani kısacası bu dünya için çalışmaya değmez.

Ögdülmiş: Sevgili Odgurmuş, böyle düşünme. Allah daima çalışan kuluna yardım eder, onu korur. İlla ki dağa çıkmak gerekmez. Bütün herkes işi gücü bırakıp dağa çıksa idi dünya düzeni bozulurdu. Âhiret dağda değil, insanlar arasında yaşayarak kazanılır. Allah kulları için iki ev yaratmıştır: Biri cennet, diğeri cehennem. Allah kullarına iki kulak ve iki göz vermiştir: Biri ile dünyaya bakarsa, öbürü ile âhirete bakar. İki de el vermiştir. Birini dünya öbürünü âhiret için kullanmalıdır. İki dünyayı da Allah yarattı, birini bulunca koş, öbürünü de ara. Allah insandan bu verdiklerini iyi kullanmasını da beklemektedir. Bu dağ başında bunları nasıl iyi kullanacaksın? Yalnız ibadete güvenip yola çıkma.

Odgurmuş: Bir süre düşündükten sonra, gönlüm şehre inmekten yana meyil göstermedi. İnsana kulluk etmektense burada kalıp Allah’a ibadet etmeyi tercih ederim. Sen şimdi şehre geri dön. Ben seni gerektiğinde arar bulurum.

Ögdülmiş: Ben seni zorlamam sevgili Odgurmuş. Ama bunu hükümdara da yazılı olarak bildir-melisin. Beni utandırma.

Odgurmuş, divit ve kâğıt alarak hükümdara mektup yazdı. Allah’ın adıyla başladı mektubuna. Allah’ın övgüsüyle devam etti sonra da. Şöyle sürdürdü mektubunu:

“Bana gönderdiğiniz mektubu okudum. Bana mektubunuzda güzel nasihatler vermişsiniz. Fakat ben sizin öğüdünüze uyarak şehre geri dönersem, mektubunuzda saydığınız iyiliklerin ardından benim için kötülükler gelecek. Bir de ben sizin istediğiniz görev ve hizmetleri bilmiyorum. Bende yeterince bilgi yok, bilgiden yoksun olan da böyle işlerde görev alamaz. Sonra dünya işle-riyle devamlı uğraşmak beni üzecek. Elimde bulunan yiyecek ve giyecekler bana yeter. Beni yaratan Allah, beni korur ve aç bırakmaz. Mademki benim yanına dönmemi istersin, o zaman ben de sana şunu söyleyeyim: Ben senden ölümsüz bir hayat isterim. İhtiyarlığı olmayan bir gençlik isterim; daima diri ve sağ olmak isterim; bitmez tükenmez

bir zenginlik isterim. Bu dört isteğimi sağlayacak gücünüz var mı? En iyisi beyim sen beni bağışla. Ben sana buradan dua edeyim. Benim sana ve halkına bir faydam olmaz. Beni kendi hâlime bırakınız.”

Mektubu tamamlayıp katladı, sonra da Ögdülmiş’e verdi ve dedi ki: “Şimdi beni yalnız bırak, bu mektubu da hükümdarına ulaştır. Sen anlattıklarımı da buna eklersin.”

Ögdülmiş: Söylediğin sözlerin tamamını işittim. Şimdi bana izin ver, söylediğin sözleri ve bu mektubu hürmetli hükümdarıma götürüyüm. Fakat şunu bil ki o hükümdar beni tekrar buraya gönderecektir. Sen onun yanına dönmedikçe o rahat etmez.

Odgurmuş: Kardeşim böyle deme, bu şekilde konuşma. Ben oraya gidemem. Zahmet edip tekrar buraya gelme. Beni böyle davranarak üzme.

Ögdülmiş: Sana söyleyecek başka bir sözüm yoktur. Artık geri dönme vakti gelmiştir.

Odgurmuş kardeşini uğurladı. Ögdülmiş ise atına binip şehre geri döndü. O akşam evine varıp dinlendi.

Sabaha karşı uyanan Ögdülmiş giyindi, kuşandı. Saraya gidip Kün Togdı hükümdarın huzuruna çıktı. Ona Odgurmuş’ın gönderdiği mektubu verdi. Kün Togdı mektubu okuduktan ve Ögdülmiş’i

dinledikten sonra üzüntüsünü dile getirerek, “Ben ona ipek gönderdim, o ise diken işleyip bana geri göndermiş.” dedi.

Bu kez hükümdar Odgurmuş’ı görmek için atına binip dağa onun yanına çıkmayı düşündü. Fakat Ögdülmiş bunu uygun görmedi ve tekrar kendisinin gidebileceğini söyledi.

Bunun üzerine Kün Togdı ikinci bir mektup daha yazdı Odgurmuş’a. Şöyle diyordu bu mektubunda:

“Esirgeyen ve bağışlayan Allah’ın adıyla. Sana en içten selâmlarımı gönderiyorum. Mektubunu okudum, kardeşinin anlattıklarını da dinledim. Fakat benim sözümü dinle, kalk buraya, yanımıza gel. Halkın arasına karış, helâl mal kazan. Açları doyur, haklıyı koru; çıplakları giydir. Allah’ın kullarına faydalı ol. Ben seni insanlara faydalı olasın, onlara yardımcı olasın diye çağırıyorum, kimseye faydası olmayanın ölüden bir farkı yoktur. Daha fazla direnme, artık gel.”

Kün Togdı, mektubu Ögdülmiş’e verdi ve ona “Bunu kardeşine götür. Mutlaka onu şehre getir.” dedi.

Sabah olunca Ögdülmiş atını alıp yine çıktı dağlara. Odgurmuş’un evine yaklaşıncı atından indi ve yürüyerek eve yaklaştı. Kapıyı çaldı. Odgurmuş, ibadet ediyordu, kapının çalındığını

duyunca hemen kapıyı açtı ve kardeşini içeri aldı. Aralarında yine önceki gibi bir konuşma başladı.

Odgurmuş: Sevgili kardeşim yine niye zahmet ettin. Sana söyleyeceğimi söylemiştim. Niçin beni zorluyorsun?

Ögdülmiş: Kardeşim bana gücenme, darılma. Ben hükümdarın isteğiyle buraya geldim. Ben onun emirlerini yerine getirmekle yükümlüyüm. Hükümdarım sana bir mektup daha gönderdi.

Odgurmuş: Kardeşim senin ne eksikğin var ki hükümdar bu kadar direniyor? Beni de senin yanında devlet işleriyle uğraşmamı istiyor.

Ögdülmiş: Şehir ve kasabalarda da yapılacak pek çok iyilikler vardır. Orada da çalışarak Allah tarafından ödüllendirilebilirsin. Gel kardeşim şehre inelim, birlikte güzelce, halkın, devletin iyiliği için çalışalım.

Odgurmuş: Ben daha önce de dediğim gibi şehirdeki görev ve hizmetleri bilmem, o işlerden anlamam.

Ögdülmiş: Bu işler sandığın kadar güç değil. Hem insan bilmediğini öğrenebilir.

Odgurmuş: Bu işler nelerdir ve nasıl yapılır. Anlat bakalım.

Ögdülmiş: Şimdi iyi dinle beni kardeşim. Devlet işlerinde iki türlü görevli vardır. Birincisi; çocukken görev alanlar, ikincisi daha sonradan o

göreve verilenler. Birincisi daha iyidir. Bu işlerde töre, yol ve yöntemi bilmek gerekir. Erken kalkmalı, alçak gönüllü, gurursuz olmalı. Her işi vaktinde ve çabuk yapmalı. Gözü, kulağı daima tetikte olmalı. İyi huylu olmalı, akıl ve doğrulukla hareket etmelidir. Söyleyeceğini kısa ve öz söylemeli, davranışlarını ölçüp tartmalıdır. İyi görevli çabuk yükselir. Yükselmenin aşamaları şunlardır:

“İyi nişancı ve gözü pek ise görevli, okçu ve yaycı olur.

Güvenilir, doğru bir kişi ise damgacı olur.

Temiz ve güzel yüzlü ise içecek dağıtıcısı olur.

Yazı ve hesap işlerinden anlayan biri olursa hazinedar olur.

Anlayışlı ve kalem sahibi biri olursa yazman olur.”

Genel olarak görülmeyen şeylere bakmamalı, kısa ve öz konuşmayı tercih etmeli, hükümdarın önünde saygıyla durmalıdır. Bu yolda iyi iş gören çabuk yükselir. Bunun aşamaları ise şunlardır:

“Takım başı, On çadır komutanı, Ordu komutanı, İl valisi, Mabeyinci (danışman), Hazinedar, Sır kâtibi, Saray danışmanı, Ulu baş danışman, Mutemet, Doğan beyi, Köle beyi, Ünlü bey, Yüksek idareci, Bakanın bir aşama aşağısında bulunan

görevli, İçişleri bakanı, Vezirinden bir aşağısında bulunan görevli, Vezir (başbakan)”

Fakat kul ne kadar yükselirse yükselsin o yine kuldur. Kul şunlara çok dikkat etmelidir: “Yanar ateş, akarsu, beylerin ünü, sanı.”

Şu üç şeyden de uzak durmalıdır: “Beylik taslama, yalan, aç gözlülük.”

Görevliler dedikodu yapmamalı, doğruyu gizlememeli, yüksek sesle gülmemelidir. Şu üç şey görevliye zarar verebilir: “Beyin sözünü dinlememek, güveni kötüye kullanmak, uygunsuz işler içine girmek.”

Ben bütün bunları sana anlattım, sen ise beni dinledin, görevde nasıl bulunacağını, devlet görevinde bulunanların neler yapması gerektiğini iyice öğrendin.

Odgurmuş: Evet senin bana anlattıklarını dinledim. Ancak sana bir sorum daha olacak. Ben şehre inersen, hükümdarın kapısında çalışacağım, her gün onun kapısına gitmek zorunda olacağım. Orada insanlarla ilişkilerim nasıl olmalı? Onların dostluklarını nasıl bileceğim? Bunu da bana anlatır mısın?

Ögdülmiş: Sevgili Odgurmuş, o insanlarla kardeşçe geçinmeli, onlarla dost olmalısın. Sarayda yaşayanlar üç sınıftır: “Senin büyüklerin, seninle aynı yaşta olanlar ve senden küçük olanlar.”

Senden büyüklere saygı göster, sana denk olanlarla arkadaş ol, dostça geçin, senden küçüklere ise sevgiyle bak, onlarla da dostça geçin, düşmanlıklarını kazanmamaya çalış. Dost ya da arkadaş denen kişi iyi ve kötü zamanlarda insana faydalı olan kişidir. Tuz ve ekmek yedir, güler yüz göster. Bu iki davranış insanı kendine ısındırır.

Şu insanlardan uzak dur: “İkiyüzlü, çıkarıcı ve söz taşıyıcı. Kendine saygı gösterilmesini istersen, başkalarına saygı göster. Gönül sırrını herkese açma, her işe el sokma, dedikoduya uyma. Sana ‘siz’ diyene ‘siz’, ‘sen’ diyene ‘sen’ de.”

Odgurmuş: Bu sözleri de dinledim. Bir de bana halk arasında nasıl davranacağımı anlatır mısın?

Ögdülmiş: Avam denen alt toplumun niteliği tamamıyla başkadır. Onlara da iyi davran. Onlarla ilişkilerinde dikkatli olmalısın. Onlara karşı yumuşak dil kullan ve çok konuşma. Onların yiyecek içeceklerini eksik etme. Görevlilerden ve hükümdarın adamlarından başka halk içinde şu katmanlar bulunur:

Aleviler: Yani Hz. Muhammed Aleyhisselâm’ın soyu ve torunları. Bunlara karşı saygı ve sevgi göstermelisin, onların içini, dışını araştırma, kendilerine iyi davran ve onlara iyi bak.

Âlimler: Bunların bilgisi halkın yolunu aydınlatır. Onları da sev, kendilerine saygı göster. Bilgilerini öğrenmeye çalış, çünkü onlar birer meşale gibidirler, etraflarını aydınlatırlar. Kendi malından onlara pay çıkar, onlara yedir, içir. Onları dinle. Bunları başa geçir toplumu doğru yola götürsünler.

Hekimler: Bütün hastalıklara, rahatsızlıklara bakıp insan sağlığıyla ilgilenirler. Bunlarla iyi geçin, haklarını koru ve onlara yakın ol.

Efsuncular: Cin ve peri çarpması gibi hastalıkları iyileştirmekle uğraşırlar. Bu gibi hastalıklarda bunlara başvurmak gerekir. Efsuncularla da iyi geçinmelisin.

Düş yoranlar: Düş yormak bir bilimdir. Düş görünce yoran kimse onu iyiye çevirir, düş böylece iyi çıkar ve insan sevinir. Düş kötü ise fakirlere sadaka vermek, vücudu onun kötülüğünden kurtarmak gerekir. Düş yoranlarla da iyi geçinilmelidir.

Yıldız falcıları: Bu da bir bilimdir. Bunlar gün, ay ve yıl hesabı işinde görev alırlar.

Şairler: Bunlar söz dizen kişilerdir. İnsanları över ya da yererler. Bunların dili kılıçtan daha keskindir. Denizden, inci veya değerli taşlar çıkaran insanlara benzerler. Birini överlerse bu bütün yüzüne yayılır, ama birini yererlerse de o insanın

adı kötü kalır. Bu sebeple onlarla iyi geçin. Övül-
mek istersen onları sevindir.

Çiftçiler: Bunlar tarımla uğraşırlar. Gerekli
insanlardır. Sen de bunlara yakınlaş. Onlara güler
yüz göster. Onların eli bol olur.

Satıcılar: Bunlar mal alıp satarlar. Alışveriş
yaparlar. Doğudan batıya kadar dünyayı dolaşır,
istediğini bulup sana gösterirler. Satıcıların hesap-
ları çok incedir. Bunlarla da iyi geçin.

Hayvan yetiştiriciler: Ordunun binek atlarını,
aygırları ve yük hayvanlarını yetiştirirler. Ayrıca,
yoğurt, kımız, süt, yün, peynir gibi ihtiyaçlar
bunlardan alınır. Bilgisiz ve kaba insanlardır ama
onlarla iyi geçinilmelidir, onlara karşı tatlı dil kul-
lanılmalıdır.

El sanatları uzmanları: Bunlar demirci, ayak-
kabıcı, derici, boyacı, okçu, yaycı gibi orta halli
insanlardır. El sanatları ustaları ile iyi tanış ve
onlarla iyi geçin. Onları yedir, içir; onlar da sana
dua ederler.

İşte Odgurmuş şehre inip halk arasına karışır-
san halk arasında birçok farklı insan göreceksin.
Onları iyi tanı. Nasıl davranacağını düşün. Her-
kesle iyi geçinmeye bak.

Fakirler: Bunlara iyilik et. Onları yedir, içir ve
giydin; sana dua ederler. Onlardan karşılık olarak
bir şeyler bekleme; onlara acı ve iyi davran.

İşte Odgurmuş şehre gelirsen, hak topluluğunun türlü katmanlarına mensup bu gibi insanlar göreceksin. Herkesle iyi geçinmen gerekir.

Eğer orada evlenmek istersen, çok dikkatli davranmalısın. Kiminle evleneceksen, onun soyunu, sopunu, ailesini iyice araştırmalısın. Evlenmek istersen sana bazı tavsiyelerim olacak: Evleneceksen, kendinden aşağıda derecede biri ile evlen, kendinden yüksek seviye olan ailelere yaklaşma, onların kızlarını almaya çalışma, sonra onların kölesi olursun.

Evleneceğin kişide yüz güzelliği arama, güzel huy ara. Kadının güzelliği onun huyu ve davranışdır. İffet sahibi bir kadın bulursan hemen onunla evlen. Bu evlikten çocuğun olursa onu evde yetiştir, onu kendin eğit. Kadınlara karşı alçak gönüllü ol, büyüğe alçak gönüllülük yaraşır. Gelirine göre giderlerini ayarla, doğru yolda yürümeye gayret et.

Ey kardeşim Odgurmuş, alt toplum dediğim işte budur, davranışları da böyledir. Bunları anlıdınsa artık soracak başka bir şeyin kalmamıştır.

Odgurmuş: Bütün bu anlattıklarını dinledim ve anladım. Ama sana bir sorum daha olacak. İnsanlarla içli dışlı olduğumda, onlarla kaynaştığımda davetler düzenler veya davetlere çağrılırsam bu konudaki gelenek ve görenekler nelerdir,

yemek nasıl yenir, insanlar nasıl çağrılır, buralarda nasıl hareket etmem gerekir?

Öğdülmiş: Yemek törenleri şunlardır: “Düğün yemeği, sünnet yemeği, ad-san alma yemeği, doğum yemeği, arkadaş yemeği, cenaze yemeği.”

Eş, dost ve arkadaş yemeğinden başka şöenlere gitmemeye gayret et. Buralara gittiğinde de boğazını sıkı tut, onun esiri olma. Yemekte görneğe göre hareket et. Sofrada senden büyük birisi varsa yemeğe ondan önce başlama.

Yemeklerde, davetlerde geleneğe uy. Yemeği sağ elinle ye, önünde ne varsa sıyırma, tok gözlü davran. Başkalarının yemeklerine dokunma. Sana sunulan kadarına razı ol. Yemeğini azar azar çiğne, ekmeğini azar azar ısır. Sana uygun olmayan şeyleri yeme. Eğer sen davet düzenlersen, her şeyin temiz olmalıdır. Sen çok kişiyi çağır, gelen gelir, gelmeyen gelmez. Herkese yiyecek, içecek yetiştir. Yemeğe adam çağıran ve yemeğe gidenler dört türlüdür: “Çağrıldığı her yemeğe, her davete gider, yemeğe gider, yer, kendi de kendisini yemeğe çağıranı davet eder, çağrıldığı hâlde hiçbir yemeğe, davete gitmez, kendisi de kimseyi yemeğe davet etmez, yemeğe gitmez ama başkalarını yemeğe çağırır.” Bu sonuncu en iyisidir. İşte yemeğe davet etme ve davet edilme konusu

budur. Eğer insanlar arasına karışmak istersen böyle davranmam gerekir.

Odgurmuş: Bu dünyada çok uzun süre kalmayacağımıza göre, insanı bu kadar zahmete sokmak, bu kadar mal toplatmak nedendir? İnsan dünya işlerinin peşinden çok koşarsa ibadeti bir kenara bırakır. Ben şehre inersem daima insanlarla uğraşacağım, ibadete vaktim olmayacak. Bence insan dünyaya yüz çevirip olanla yetinmelidir. Hem artık yaşlanmışım, ihtiyarlıkta yapılacak işleri gençken yapmalıydım.

Ey hükümdar! Elinde kalacak sadece iki bez parçasıdır. Sıcakta bu kadar terleyecek, soğukta da bu kadar titreyecek ve sonunda iki şey elde edeceksin. Bunlardan biri mal, ikincisi yurtta sözü dinlenen bir kişi olmak. Dünyayı yenen İskender, denizi geçen yarıp aşan Musa, ölüleri diriltten İsa şimdi nerede? Yoklar! Ben gönlümü kurtararak Allah'a ulaştırdım. Yalnız O'nu istiyorum. Beni yalnız bırakın. Allah bana yeter. O benim için bir destektir. Bana giymek için koyunyünü, yemek için de arpa aşısı yeter. Bu dünya işini bırakmadıkça insan âhiret işini yapamaz. Bu hayatı boşu boşuna harcama. Ben şimdi köşeme çekilip yalnız ibadet etmek istiyorum. Beni bırak kardeşim. Benim için de kendini üzme, lütfen.

Ögdülmüş: Evet ben şimdi gerçeği anladım. Şimdi benim bu söylediklerinin üzerine sözüm yoktur. Şimdi ben gideyim. Benim için de Allah’a dua et.

Ögdülmüş sözünü bitirdi, Odgurmış’la veda-
laştı, atına binerek şehre doğru yola koyuldu. Eve
varınca önce karnını doyurdu, sonra da pence-
renin önüne oturup Odgurmış’la konuştuklarını
düşünmeye başladı.

Sonra, biraz dinlendi. Gökyüzünü seyretti, o
muhteşem manzaraya bir kez daha hayran hayran
baktı.

Göğün güzelliklerini biraz seyrettikten sonra
kalkıp saraya gitti. Odgurmış’la konuştuklarını bir
bir hükümdar Kün Togdı’ya anlattı. Kün Tog-
dı onun anlattıklarını işitince gözleri doldu ve
Odgurmış’ı haklı buldu. “Biz ona haksızlık ediyö-
ruz, kardeşini buraya bize yol göstermesi için çağı-
rıyoruz. Fakat söyledikleri hak olduğu için onu
daha fazla zorlamak doğru olmaz. Dünyanın huyu
böyledir. Peşine düşersen, onun peşinden koşar-
san, o senden kaçır ama ondan vazgeçer, kaçarsan
sana yaklaşır.” dedi. Gözyaşlarına boğuldu.

Aradan birkaç gün geçmişti ki Kün Togdı tek-
rar Ögdülmüş’i yanına çağırıldı. Odgurmış’ın yüzü-
nü görmek istediğini, fakat o şehre inmediği için
kendisinin onun evine gitmek istediğini söyledi

ona. Ama Ögdülmüş bunu yine uygun bulmadı ve tekrar üçüncü kez kendisinin gidebileceğini ifade etti. Hükümdar Kün Togdı bunu kabul etti ve Ögdülmüş tekrar yollara düştü. Bu kez mektup da almadı hükümdardan. Bu sefer Odgurmuş'ı sürekli kalmak için değil de birkaç günlüğüne şehre hükümdarı görmeye gelmesi için davet edecekti.

Ögdülmüş hükümdarla konuştuktan sonra evine gitti. Biraz dinlendi. Bir ara uyudu, bülbül seslerini işitti, yine yattı. Sonra yine yola koyuldu, Odgurmuş'ın yanına varmak için. Zahmetli bir yolculuktan sonra eve vardı. Kapıyı yavaşça çaldı. Odgurmuş kapıyı açtı ve kardeşini görünce sordu:

Odgurmuş: Niçin geldin, niçin bu işi uzatıyorsun kardeşim?

Ögdülmüş: Hükümdar seni serbest bıraktı, gelmekte veya gelmemekte serbestsin. Ama bu kez hükümdar seni bir davet için çağırıyor. Şehirde sürekli kalman için değil.

Odgurmuş: Bu söylediklerin mantıklıdır. Şimdi sen şehre evine git ve beni evde bekle. Ben önce sana gelirim, orada ne yapacağımızı düşünüyoruz.

Ögdülmüş: Sakın sözünü tutmamazlık etme. Güneş batıp yüzünü gizledikten, dünya yüzüne kömür gibi siyah bir deri bağladıktan sonra, seni evimde beklerim.

Bunun üzerine Ögdülmüş evine döndü. Evde fazla oyalanmayıp konuştuklarını hükümdara bildirmek için saraya gitti. Saraya gittiğinde gördü ki hükümdar onu bekliyor. Aralarında geçen konuşmaları hükümdara kelimesi kelimesine anlattı ve evine geri döndü.

Odgurmuş dağdaki barınağından yürüyerek şehre indi. Ögdülmüş'in evine vardı doğruca. Kapıyı çaldı. Ögdülmüş yavaşça açtı kapıyı. Evine buyur etti bu güzel insanı. Ögdülmüş ona izzet ikramda bulundu ve hemen hükümdara haber verdi onun geldiğini. Hükümdar bu habere çok sevindi ve onları saraya çağırdı. İkisi de hükümdarın bu isteğini yerine getirmek için aceleyle saraya vardılar. Saraya ulaştıklarında hükümdar Kün Togdı onları bizzat karşıladı. Önce Kün Togdı selâm verdi onlara.

Kün Togdı: Ey Odgurmuş sana büyük zahmet verdik, uzak yollardan buraya kadar bizim için geldin, zahmetlere katlandın.

Odgurmuş: Ben bunu isteyerek yaptım. Selâm insana selâmet yoludur. Selâm veren kişi karşısındakine güven verir, selâmı alan da kendisinin güvende olduğunu anlar. Bundan dolayı büyüklerin küçüklere daima selâm vermesi gerekir. Sen selâm vererek bana güven verdin.

Kün Togdı: Ey Odgurmış! Senden bana iyilik yolunu göstermeni istiyorum. Bana iyilik yoluyla ilgili nasihatler ver. İyi ise senin yoluna gireyim, o yolda ilerleyeyim.

Odgurmış: Sana ibretlik olaylar yeter aslında. Senden önce bu dünyaya hükmedenler neredeler? Nereye gittiler. Bunu iyi düşün. Bundan ibretler al. Ölüyü gören hiçbir kişi diri kalmaz. Sen de kendini ölüme hazırla. Eğer iyilik yaptıysan, bunun karşılığı olarak ödülünü alacaksın. Ama yine de nasihat istersen şunları söyleyeyim sana. İbadeti bırakma, fakir fukaraya mal, mülk, para dağıt, açları doyur, çıplakları giydir ve sevap kazanmaya bak. Herkese karşı açık ol ve alnını pek tut. Doğruluk ve hak yolundan sapma. Her işi bilgi ile işle. Halka karşı sevgin, muhabbetin daim olsun, çok kibirlenme. Şu üç işe seçkin, bilgili kimseler ara: “Adalet bakanı, beyin arkasından gelecek kişi, başbakan (vezir).

Bunların doğru, bilgin ve güvenilir kimseler olması gerekir. Bu üç makamda işe yaramayan kişiler olursa, hem yurdun düzeni bozulur hem de halkın huzuru kaçır. Altın, gümüş, tahıl, ipekli kumaşlar, sırmalı işlemeler, sincap, samur kürkleri, Çin ve Bizans kumaşları, at, dişi deve, koyun, kul, cariyeler... Bütün bu saydıklarım boş şeylerdir.

Ey hükümdar! Benim sözüm bu kadardır. Bu sözü tutarsan faydasını görürsün. Eğer tutmazsan mesuliyeti senindir.

Kün Togdı: Ey Odgurmuş bana dua et. Ben ne zulümler işlemişim şimdiye kadar.

Odgurmuş: Ey hükümdar Kün Togdı! Allah sana merhamet etsin. Yardımını senden esirgemesin.

Kün Togdı: Biraz daha otur. Açsındır, bir şeyler ye.

Odgurmuş birkaç lokma bir şey yedikten ve birkaç yudum su içtikten sonra Ögdülmiş'le dışarı çıktı. Bir süre saraydan çıkıp yürüdüler. Odgurmuş kardeşini bıraktı ve tek başına dağa çıktı. Ögdülmiş ise üzgün ve bitkin hâlde evine geri döndü. Uyumak istedi, fakat bir türlü uyuyamadı.

Sabah olunca Ögdülmiş kalkıp saraya gitti. Hükümdar Kün Togdı ile konuştular. Hükümdar Odgurmuş'ın ne yaptığını, ne olduğunu sordu. Ögdülmiş de olan biteni anlattı. Bunun üzerine hükümdara dünyanın artık kendisine ağır geldiğini, onu kaldıramadığını söyledi. Konuşmaya devam ettiler:

Ögdülmiş: Allah'a kulluk, halka da hizmettir. Onlara karşı katı yürekli davranma, sevgi göster. Aşırı isteklerini akıl ile yenerek, içinde kabaran öz varlığının başını bilgi ile ez. Adamlarını önce

memnun et, sonra onlardan iş iste. İslâm'ı yaymaya çalış. Böyle yaparsan iki dünya mutluluğuna da erişirsin.

Kün Togdı: İyi o zaman sen de bana bu işleri yapmamda yardım et. Yurdu birlikte düzene koyalım.

Ögdülmiş: Yurdun kuruluş düzeni şöyledir: Önce bilginler gelir, bunlara saygı göster. Sonra yurtta dirlik ve düzeni sağlayanlar gelir, bunların da güçlü olması gerekir ki dirlik ve düzeni rahat sağlayabilsinler. Bundan sonra yönetim görevlileri gelir, eğer bunları iyi idare edemezsen sana ilk karışı gelenler bunlar olacaktır. O yüzden de bunlara çok dikkat et. Sonra da halk tabakası gelir.

Bunlar da zengin, orta hâlli, fakir olmak üzere üç gruba ayrılır. Yasaları uygula, bunları birbirinden ayrı tut. Zenginlerin yükünü orta hâllilere, orta hâllilerin yükünü de fakirlere yükleme. Yani onları zorlama. Yönetimin altında bulunan halkın senin üzerinde üç türlü hakkı vardır: “Gümüş ayarının korunması, halkın doğru yasa ile yönetilmesi, ulaşım yollarının güvenlik altında tutulması.”

Senin de halkın üzerinde üç hakkın vardır: “Emirlere saygı, vergileri zamanında ve eksiksiz ödeme, senin düşmanını düşman, dostunu dost olarak bilme ve tanıma.”

Daima şunu düşün: Ben ölsem bile adım iyi kalsın.

Kün Togdı: Sözlerini, nasihatlerini işittim ve bunlara çok sevindim. Allah yardımcım olsun. Bunları yerine getirmek için elimden geleni yapacağım. Yalnız sen de bana bağlı olarak bunları yapmamda yardım et.

Ögdülmiş ona yardım edeceğine ve destek olacağına dair söz verdi ve saraydan ayrıldı. Bundan sonra hükümdara hep yardım etti. İkiisi birlikte devleti düzen içinde yönettiler. Bir zaman geldi ki artık yaşının ilerlediğini dünya işlerinden elini eteğini çekmesi gerektiğini düşündü. Bunun için bilgin birine danışmalıydı. Aklına kardeşi geldi. “Yanılarak kendimi mutlu, huzurlu saydım ve bu yanılıyla ömrümü tükettim. Şimdi gecem kararmakta. Yaşım ilerledi. Sakalım kuru ota döndü. Günahlarımın bağışlanması için ağlamakta ve haykırmaktayım. Tövbe etmeli ve yaptıklarımın pişmanlık duymalıyım. Fakat bunda acele etmeli ve bir bilene danışmalıyım. İnsan işinde ancak danışmakla başarıya ulaşabilir. Kardeşim Odgurmuş’a gideyim, ona fikrini sorayım.” diye düşündü.

Ertesi gün Ögdülmiş önce saraya gitti. Hükümdara niyetini söyleyerek ondan izin istedi. Hükümdarın iznini aldıktan ve selâm söyleme görevini de üzerine aldıktan sonra evine döndü ve

düşünceler içinde uyumaya çalıştı, fakat kafasında bu düşünceler varken bir türlü uyuyamıyordu. Dışarıya baktı ve gökyüzündeki güzellikleri izledi bir süre.

Sabah olunca Ögdülmiş kalktı. Atına binip Odgurmuş'ın bulunduğu dağa doğru atını sürdü. Odgurmuş'ın kaldığı yere vardı, kapıyı çaldı. Odgurmuş yine kardeşini karşısında görünce sordu:

Odgurmuş: Kardeşim yine niçin geldin? Seni çökmüş görüyorum. Bir derdin mi var?

Ögdülmiş: Artık Allah'a yaklaşma zamanı geldi kardeşim. Allah'tan beni affetmesini dilemeliyim. Söyle bana bunun için ne yapmalıyım? Bana yardım et.

Odgurmuş: Kardeşim güzel bir şeye niyet etmişsin. Fakat senin sarayda bulunman daha iyi olacaktır. Burası da benim için iyidir. Yurt senden faydalanacaktır, halk senin iyiliğin için dua edecektir.

Görevi terk edersen senin yerine kötü biri geçebilir. O zaman kurduğun düzen bozulabilir. Yaptığın iyilikleri bozma ve bozulmalarına fırsat verme. Ben dünya ve devletin ne olduğunu görmedim, artık oraya gidemem. Sen oraya dön. Şimdi git ve hükümdarın iyiliği için çalış. Kimin soyu atadan temiz ise ondan yurda iyilik ve fayda

gelir. Hükümdar sana iyilik etti. İyiliğe karşı iyilik etmen gerekir. Şimdi hükümdara yüz çevirmek sana yakışmaz.

Ögdülmiş: Bu söylediklerini bilmiyordum, öğrenmiş oldum. İsteğimden vazgeçtim. Allah senin yar ve yardımcın olsun. Sen de başarılı olmam için bana dua et. Esen kal.

Ögdülmiş kardeşiyle vedalaşıp evine geri döndü. Yemeğini yedi ve dinlenmeye çekildi.

Sabah olunca Ögdülmiş kalkıp, kahvaltısını yaptı ve atına binip saraya gitti. Hükümdarın huzuruna çıktı. Hükümdar da zaten onu bekliyordu. Odgurmuş'tan getireceği haberleri merak ediyordu.

Kün Togdı: O, olgun insanın, Odgurmuş'ın hâli vakti nasıldır? Bizim için dua etmekte midir?

Ögdülmiş: Kardeşim orada yalnızlık içinde bizim için dua ediyor. Zaten her zaman günahı biz işleriz, duayı o eder.

Kün Togdı: Ögdülmiş sen üzülme, benim sana itimadım tamdır. Sen işleri yoluna koy, ben de biraz dinleneyim.

Ögdülmiş: Hükümdarım sen rahat ol. Bütün dert ve sıkıntıları ben aşarım. Ben artık kendimi sana adamışım. Sen şu üç türlü insana değer ver: “Cesur kişi, akıllı ve bilge kişi, anlayışlı ve becerikli

kişi. Beni birisi sana çekiftirirse bunu önce bana bildir.”

Kün Togdı: Gücün yettiğı kadar kendi işini kendin görmeye gayret göster, bana çok güvenme, ben sana ancak yardım ederim.

Bu konuşmalardan sonra Ögdülmüş saraydan ayrılıp evine geri döndü. Bu konuşmayı takip eden zamanlarda yurdu çok iyi bir biçimde yönetti, hükümdar Kün Togdı onun yönetiminden çok memnun kaldı ve rahatladı. Halk da onun adaletli ve iyi yönetimi sayesinde huzur içinde hayatını sürdürüyordu. Böylece aylar, yıllar geçti. Dünya güzelliğini buldu.

Aradan uzun yıllar geçmişti. Hem Odgurmuş hem de Ögdülmüş yaşlanmışlardı. Bir gün Ögdülmüş’in kapısı hızlı hızlı çalındı. Bir hizmetçi geldi kapısına ve “Beni Odgurmuş gönderdi, kardeşini görmek istiyor, ona sözü varmış.” deyip geri döndü. Hizmetçi Odgurmuş’tan haber getirmişti. Haber alan Ögdülmüş hemen yola koyuldu, hızla Odgurmuş’in evinin bulunduğu dağa çıktı ve kardeşinin kaldığı yere vardı. Odgurmuş’in durumu hiç de iyi gözükmiyordu. Uzanıp yatmış, abasını da üzerine çekmişti.

Ögdülmüş: Ne oldu sana kardeşim? Nedir bu hâlin? Seni hiç de iyi görmedim.

Odgurmuş: Ey kardeşim artık dünyadan ayrılmak üzereyim. Yüzünü bir kez daha göreyim dedim.

Ögdülmiş: Böyle deme lütfen. Hem nereden biliyorsun öleceğini?

Odgurmuş: Allah rüyamda bana ölümü gösterdi. Kardeşim seni bu kadar gördüğüm yeter. Hadi artık evine git.

Ögdülmiş: Seni bu hâlde nasıl bırakırım kardeşim.

Odgurmuş: Kardeşim hadi git artık. Gözünden benim için yaş dökme. Benim için üzülme.

Ögdülmiş kalkıp Odgurmuş'ı kucakladı ve üzüntü ile evden çıkarak atına binip evine döndü.

Ögdülmiş evine varıp yatağına uzandı, fakat bir türlü gözüne uyku girmedi.

Ögdülmiş kalktı, biraz dolaştı ve yine uymak için çaba gösterdi. Yine uyku tutmadı ve her zaman yaptığı gibi pencere kenarına oturarak dışarıyı seyretti. Biraz yattı, uyudu ama yine uyku tutmadı, bu sefer dışarı çıktı.

Böyle devam edince o da kalkıp saraya hükümdarı görmeye gitti. Sarayda hükümdarla konuştu. Hükümdar Kün Togdı onu çok düşünceli ve üzgün buldu. Ögdülmiş, bütün olup biteni olduğu gibi Kün Togdı'ya anlattı.

Kün Togdı olanları duyunca gözleri doldu ve ağlamaya başladı. Hükümdar Kün Togdı hasta yatağında kardeşini bırakmasını uygun bulmadı. Ögdülmiş ise kardeşi Odgurmuş'ın söz dinlemediğini, kendisinin yanında kalmasını istemediğini ifade etti. O zaman Kün Togdı, hastayı, kendisini ve veziri Ögdülmiş'i kurtarabilmek için halka sadaka dağıtmak, dertleri ile ilgilenmek ve onlara sevgi göstermek emrini verdi. Ögdülmiş bu emirden sonra kalkıp evine döndü.

Birkaç gün bekledikten sonra, acı ve üzüntü içerisinde yine saraya geldi ve kardeşini bir kez daha görebilmek için hükümdar Kün Togdı'dan izin istedi. Kün Togdı seve seve bu izni verdi. Birkaç gün sonra Ögdülmiş kardeşinin evine vardı. Bu kez kendisine kapıyı Odgurmuş değil, onun yardımcısı, Kumaru, açtı. Çünkü Odgurmuş ölmüştü.

Kumaru, Ögdülmiş'i gözyaşları içinde karşıladı. Ögdülmiş haberi duyunca gözü yaşlı kaldı. Kumaru 'Allah sana uzun ömürler versin, kardeşin bu dünyadan göçüp gitti.' dedi ve ona nasihat verdi: 'Ağlama, her doğan ölür; dünyada ne bey ne kul ne de peygamber kalır.'

Ögdülmiş yüksek sesle ağlamaya başladı, dövündü. Kumaru yine onu sakinleştirmeye

çalışarak ona nasihatler verdi: ‘Allah’ın buyruğuna gönlünle, aklınla, dilinle baş eğmelisin.’ Bu ölüm-lü canı ona Allah vermişti, onu şimdi geri aldı. Kardeşinin mezarını git bir gör, ondan sonra geri dön.’

Ögdülmüş kardeşinin mezarı başına gitti. Orada da ağlayıp sızlandı.

Ögdülmüş kardeşinin mezarı başındaki bu yasından sonra üzgün ve bitkin bir hâlde şehre geri döndü. Şehirde evine vardı. Uzun süre yas tuttu kardeşi için. Hükümdar Kün Togdı, vezirinin kardeşinin dağdaki evinde vefat etmiş olduğunu duyunca vezirinin evine baş sağlığı dilemek için gitti. Ölene dua ile yardım etmesini, bu ölümü kendisine ibret olarak görmesi gerektiğini öğütledi ona.

Ögdülmüş neler gördüğünü, ölüm döşeginde Odgurmuş’ın neler söylemiş olduğunu tek tek Kün Togdı’ya anlattı. Kardeşinin kendisine hatıra olarak bıraktığı çanak ve değneği hükümdara gösterdi. Kün Togdı değneği aldı, çanağı da vezire bıraktı. Hükümdar Kün Togdı, Ögdülmüş’in yanında daha fazla oturmayıp sarayına geri döndü.

Yas günleri geçince Ögdülmüş saraya gitti ve bütün gücünü toplayarak işlerine kaldığı yerden tekrar başladı. Bir gün hükümdar Kün Togdı onu

yanına çağırıp işlerinin nasıl gittiğini sordu. O da halkın durumunun çok iyi olduğunu bildirdi hükümdarına.

Gelecek günlerde işlerine devam etti Ögdül-miş.

‘Onlar gittiler, fakat adları, sanları iyi olarak kaldı. Bu adlar daima saygı ile, hürmet ile anılacaktır.’

Ey bilgin, âlim kişi, dünyanın bugünkü durumunu bir gör istersen. Bilgili, ucuzlamış, değeri azalmış, bir tarafa çekilmiş, yalnız bırakılmış. Akıllı, dilsiz olmuş, ağzını açmıyor. Helâlin ancak adı kalmış, haram kapışılıyor, ona doyan yok. Güvenebileceğin kimse kalmamış, vefa yerini cefaya bırakmış. Doğru yolda yürüyen kişi nerede?

Yıl 462. Bu yapıtı yazdım, bitirdim. Ey okuyucu bu eserden kendin için hisse al. Hangi yolda gideceğini bu yapıtta az çok anlattım. Ben kendime ün, san ya da iyi ad dilemedim. Bunu okuyan benim için dua eder, beni de anar, diye düşündüm.

Ey Allah’ım, sana inanan insanları koru, hata ve günahlarını bağışla. Doğru yolu göstermiş olan Peygambere binlerce selâm olsun. Ey Allah’ım, komşun olan O Peygamberin dört arkadaşına da benden sonsuz selâm ulaştır.

**Kutadgu Bilig'den
Çeşitli Konularda
Nasihatler**

Bilgi

Söz bilerek söylenirse bilgi sayılır
Bilgisizin sözü kendi başını yer

Bütün iyilikler bilginin faydasıdır
Bilgi ile göğce dahi yol bulunur

İyilik

Bak, iyi insan adı ile alkışlanır
Adı kötüye çıkmış kimse ölünce beddua alır

Ey temiz kimse, iyi olursan adını överek
anarlar

Eğer kötü olursan seni söverek yâd ederler

Acele

Hangi işte acele edilirse uzar, geç kalır
Acele edilen işler pişmanlıkla biter

Dil

Anlayış ve bilgiye tercüman olan dildir
İnsanı aydınlatan açık dilin kıymetini bil

Sen kendi selametini istiyorsan

Ağzından yakışksız bir söz kaçırma

Huy

Saadeti bulanın huyu yumuşak olmalı

Gönlü alçak, dili de konuşurken yumuşak
olmalı

Cömertlik

İnsanın adını taşıyabilmesi için iki şey gereklidir:

Biri merhametli olmak, biri de cömert olup
mal dağıtmaktır

Yalan

Benim kabul etmediğim şeylerden biri
yalandır

Bundan sonra zulüm yapandır

Açgözlülük

Açgözlü ise çoğu, çiğ ise özü

Aceleci ise huyu, yüz­süz ise gözü

Doğruluk

Doğruluk gerek insana, yükselmek için mutluluğa,

Doğruluğun adıdır insanlık, inan!

Dünya

Rahatlık istersen zahmete komşu olarak gelir,

Sevinç istersen kaygıya komşu olarak yürür.

Gurbet

Tanıdığı olmayan kimse,

Yabancı bir yerde daima can sıkıntısı içinde kalır

İyi-Kötü

Doğuştan iyi olandan daima iyilik gelir,

Dünya halkı ondan faydalar alır.

Doğuştan kötüye ise çare yoktur,

Dünyaya bela olur, halka da kıran.

İyi; yokuş tırmanmak gibidir, güçtür;

Kötü şey; iniş gibidir, kolayca elde edilir.

Kaynakça

1) Akgün, Mehmet, “Türklük Dünyasının 11. Asırdaki Abide Eseri Kutadgu Bilig’de Akıl ve Bilge”, Felsefe Dünyası, sy. 19, Ankara, 1996, s. 81-103.

2) Aran, Mahmut Sadık, Türkün Altın Kitabı Kutadgu Bilig, İstanbul, 1944.

3) Arat, Reşit Rahmeti, Kutadgu Bilig, I. Metin, TDK Yayınları, İstanbul, 1936.

4) Arat, Reşit Rahmeti, Kutadgu Bilig, II. Tercüme, TDK Yayınları, İstanbul, 1959.

5) Ateş, Ahmet, “Yusuf Has Hacib, Kutadgu Bilig”, TTK-Belleten, c. 13, sy. 49, Ankara, 1949, s. 157-162.

6) Bilge, Nihal, “Saadet Veren Bilgi-Kutadgu Bilig”, Önasya, c. 4, sy. 44, Ankara, 1969, s. 15.

7) Bombacı, Alessio, Kutadgu Bilig Hakkında Bazı Mülahazalar, Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul, 1953.

8) Caferoğlu, Ahmet, Türk Dili Tarihi Notları II, İstanbul 1943, s. 58-75.

9) Canpolat, Mustafa, “Günümüzde Kutadgu Bilig ve Divanü Lugatı’t-Türk”, Türk Dilleri Araştırmaları, c. 14, İstanbul, 2004, s. 31-34.

10) Cemiloğlu, İsmet, “Kutadgu Bilig’de Gençlik, İhtiyarlık ve Ölüm Fikri”, Türk Kültürü, c. 28, sy. 330, Ankara, 1990, s. 41-45.

11) Clauson, Sir Gerard, Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish, Oxford 1972.

12) Çağatay, Saadet, “Kutadgu Bilig’de Odgurmuş’ın Kişiliği”, Türk Dili Araştırmaları Yıllığı-Belleten 1967, Ankara, 1968, s. 39-49.

13) Çağatay, Saadet, “Kutadgu Bilig’de Ögdülmiş”, Türk Kültürü Dergisi, sy. 98, Ankara, 1970, s. 27-43.

14) Dankoff, Robert, Wisdom of Royal Glory: Kutadgu Bilig, Chicago, 1983.

15) Dilaçar, Agop, Kutadgu Bilig İncelemesi, TDK Yayınları, Ankara, 1972.

16) Dilaçar, Agop, Bize Manevi Cihazlanmayı Öğreten Kutadgu Bilig, Manevi Cihazlanma Cemiyeti, Ankara, 1969.

17) Dilaçar, Agop, Kutadgu Bilig’in 900. Yıldönümü (1069-1969) ve Balasagunlu Yusuf, Türk Dili Dergisi, sy. 211, Ankara, 1969, s. 6-17.

18) İnan, Abdulkadir “Yusuf Has Hacıp ve Eseri Kutadgu Bilig Üzerine, Notlar” Türk Kültürü Dergisi, sy. 98, Ankara, 1970, s. 44-58.

19) Köprülü, Mehmet Fuad, Türk Edebiyatı Tarihi, İstanbul 1928, s. 198-199.

20) Levend, Agâh Sırrı, “Yazılışının 900. Yıldönümüne Kutadgu Bilig”, Türk Dili Dergisi 1962, Ankara, 1963, s. 167-194.

21) Orkun, Hüseyin Namık, “Kutadgu Bilig Hakkında”, Varlık, sy. 177, Ankara, 1940, s. 196-197.

22) Önler, Zafer, “Kutadgu Bilig Üzerine Notlar”, Türk Dilleri Araştırmaları, c. 14, İstanbul, 2004, s. 79-94.

23) Silahdaroglu, Fikri, Günümüz Türkçesi ile Kutadgu Bili Uyarlaması, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1992.

24) Tekin, Talat, “Karahanlı Dönemi Türk Şiiri”, Türk Dili Dergisi, c. 51, sy. 409, Ankara, Ocak 1986, s. 81-157.

25) Türk Dil Kurumu: “Kutadgu Bilig. Fergana Nüshası, Tıpkıbasım”, İstanbul 1943.

26) Türk Dil Kurumu: “Kutadgu Bilig. Kahire Nüshası, Tıpkıbasım”, İstanbul 1943.

27) Türk Dil Kurumu: “Kutadgu Bilig. Viyana Nüshası, Tıpkıbasım”, İstanbul 1942.